

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

Україна – Польща.

Нариси з історії та культури IX-XVII століть

Івано-Франківськ «СІМІК», 2020

**Друкуються за рішенням Кафедри українознавства
Інституту Східної Європи, протокол № 1 від 3 січня 2020 р.**

Рецензенти:

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри українознавства, Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, завідувач відділення «Філології та журналістики» Інституту Східної Європи.

Пасічник В. - доктор наук з державного управління, професор, завідувач Кафедрою європейської інтеграції Інституту державного управління Національної Академії державного управління при президенті України, професор відділу «Міжнародної громадянської співпраці» Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри українознавства, завідувач відділення «Санскритології», виконуючий обов'язки професора, керівник Карпатського відділення Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо

«Україна-Польща. Нариси з історії та культури IX-XVII століть». Наукове видання. - Івано-Франківськ "Сімік", 2020р. - 100с.

ISBN 978-966-8067-43-9

Наукові праці академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Віктора Ідзя «Україна-Польща. Нариси з історії та культури IX-XVII століть» що приурочені 60-літтю з дня народження (1960-2020рр.) та 40-літтю науково-педагогічної діяльності автора, досліджують історичні та культурні взаємовідносини України та Польщі у продовж IX-XVII століть.

Вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору, вперше апробує процеси, які привели до кристалізації концепції необхідності творення добросусідських взаємовідносин між українцями та поляками, з урахуванням історичних процесів, які проходили в українському та польському суспільствах.

Таким чином, наукові праці «Україна-Польща. Нариси з історії та культури IX-XVII століть» це дослідження через призму історії та культури, яке поставило за мету з'ясування розвитку українського та польського народів, на основі найкращих традицій їх взаємовідносин, які напрацьовані ними у продовж століть, і які зробили великий вклад в історію та культуру Європи.

Монографія «Україна-Польща. Нариси з історії та культури IX-XVII століть» видання II, видрукована з нагоди 60-ти ліття з Дня Народження автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи –

www.easterneurope.nethouse.ua

ISBN 978-966-8067-43-9

© Ідзьо В.С., 2020р.

Зміст

До питання чехо-моравського та польського релігійних впливів на історію та культуру стародавньої України-Русі у IX-XIII століттях.....	4
Стародавній Перемишль IX-XII століть: історія та культура.....	17
Історичні та культурні взаємовідносини України-Русі з Польщею в 1245- 1280 роках.	44
Галичина і Польща у в XIV-XVI століттях - два народи в історичному та культуному процесі в час формування Речі Посполитої..	53
Україна-Русь в XIV століття у історичних та культурних взаємовідносинах з Польщею та Литвою у 1323-1385 роках.....	62
Литовсько-Руська держава, Тевтонський Орден, Польща. Історичні та культурні взаємовідносини в Центрально-Східній - Європі в XV столітті.....	71
Спадкоємці Української держави короля Данила, князі Острозькі - їх історична та культурна діяльність в Речі Посполитій в XIV-XVII століттях.....	79
Вихід Української козацької держави з політичної інфраструктури Речі Посполитої в середині XVII століття через призму європейського світобачення.....	89

До питання чехо-моравського та польського релігійних впливів на історію та культуру стародавньої України-Русі у IX-XIII століттях

Подальший активний розвиток християнства, який виявив вплив на розвиток християнської культури України-Русі, вчені прослідковують з епохи Велико-Моравської держави (VIII-IX ст.) [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Вивчення розвитку християнства в Україні в VIII-IX століттях, яке має велике значення для української християнської церкви, оскільки в наш час воно недостатньо вивчене. Безсумнівно, що розвиток християнства в Україні його з'ясування слід досліджувати через призму релігійних зв'язків західного слов'янства з стародавньою Україною-Руссю на зорі її політичного життя. Власне з'ясування питання єдиного християнства в Україні повинно сьогодні складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії. З сукупності проаналізованих джерел відомо, що в VIII-IX століттях не Візантія і Болгарія, а Мораво-Паннонія, Чехія та Польща були близькими християнськими сусідами України-Русі, а Моравія була найбільш раннім зародженням християнства у слов'ян та Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для України-Русі [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

З другої сторони, візантійське християнство, яке стало домінуючим у культурі та літературі в стародавні часи у X столітті не могло обійти стародавню Україну-Русь. Християнство в цей час могутній історичний та політичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Україною-Руссю слов'янські народи, без вивчення якого не можна зауважити історично-релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи.

Однак слід зауважити, що в науковій релігійній літературі IX століття відчутний християнсько-візантійський і відчасти християнсько-болгарський вплив на давньоукраїнське суспільство, культуру. Ми не знаходимо монографій в яких би були згруповані докази західно-християнського впливу на Україну-Русь. Тому залишаються не в'ясненими обшири

західно-слов'янського християнського впливу на староукраїнську релігійну культуру, час її проникнення в Україну-Русь, специфічні риси західно-християнського відображення на давньоукраїнській християнській літературі IX-XIII століть. Незауважено науковцями і значний вплив і західно-християнських середньовічних легендарно-історичних сказань, в яких найбільш яскраво проявляються особливості західно-християнського світобачення[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Основна причина не вивчення впливу західних християн полягає в тому, що закарпатські і прикарпатські слов'яни у найстародавнішу пору не приймали участі у кристалізації візантійського християнського життя України-Русі, а значить не були тим етносом, який би міг релігійно, а одже культурно і духовно впливати на процеси, що проходили навколо візантійського християнського, що концентрувався в місті Києві.

Одним із головним свідчень для такого наукового світобачення стало свідчення «Повісті Минулих Літ»(XII ст.) автор якої стверджував, що вчителями стародавніх українців в області християнської релігії були царгородські і корсунські греки з прибуттям яких одночасно весною 988 року до Києва появилася слов'янська грамота. Оскільки дане свідчення узгоджувалось з свідченнями пам'ятників давньоукраїнського письма, то цей збіг обставин дав можливість стверджувати сучасним вченим в правильності свідчення середньовічного джерела, що джерелом української християнської культури була візантійська релігійна культура[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

До сьогоденного часу ця схема успіла отримати статус безперечного догмата. За таких обставин в нашої історіографії втратило вагомий зміст питання участі Заходу і його посередника західного християнства в початковій долі українського релігійного і культурного процесу. Якщо згодитися що тільки один християнсько-візантійський вплив на Україну-Русь був домінуючим до X століття, то тим самим ми зовсім відкидаємо західний релігійний вплив і західно-християнський зокрема. За таких обставин візантійського

домінування, західний вплив майже зовсім не вивчався[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Російська і радянська історіографія небажала відшукувати вплив християнського заходу на Україну-Русь в IX-XIII століттях. Вона не бачила в такому християнському впливі взаємозбагачення. Власне такою точкою зору керувались вчені в час Шьоцера, значна більшість тогочасної релігійно-православної науки. Власне ця православно-християнська еліта і сьогодні вважає, що візантійський релігійний вплив на Україну-Русь був єдиним і визначальним [21, с.310-315]. Очевидно що питання про західний культурний і західно-християнський вплив суджено було стати як би другою стороною однієї і тої ж історичної загадки - чи дійсно виросла давньоукраїнська культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні всмоктувала в себе і другі іноземні впливи серед яких одна значна частина могла належати і західно-християнському світу. Однак така позиція вивчення питання у радянський час відкидалась майже зовсім. Закарпатський, Прикарпатський і навіть Волинський регіон, зв'язаний з західними сусідами, вплив, відкидався і вважався ворожим, завойовницьким католицько-єзуїтським і т. д. При таких політичних обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів на Україну-Русь було неможливо. Все обґрунтовувалось з не наукової точки зору, а отже польський, чехо-моравський вплив на Україну-Русь якщо обґрунтовувався, то тільки в поганому розумінні[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Україну-Русь вчені не наважувались. При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський пенітенціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Україні-Русі перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Україна-Русь перейняла на заході [15,с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в XII та XIII століттях в Україні-Русі було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і західно-європейських країн[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Україні-Русі менш політичний, однак більш релігійний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою якісь, притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XII і особливо XIII столітті на Україну-Русь поширюється західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки VII-VIII століття межі давньоукраїнської християнської культури безпосередньо межували з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в XII столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею заставляє Україну-Русь переймати чужі звичаї і релігійні вчення. По словах Пулкави (XIV ст.) в склад Святополкової держави (IX ст.) входила і частина Західних областей стародавньої України-Русі. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами[11,с.14].

При територіальній близькості цих народів було би дивним щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки-візантіїці були першовчителями християнства українців. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на окраїнах України-Русі зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з не запам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з

західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і України-Русі засвідчують візантійські та арабські джерела. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму поученні Константин Багрянородний [1,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки України-Русі з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англосаксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» - «szelag»[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

По словах єврейського мандрівника Х століття Ібрагіма Ібн-Якуба:«руси вели торгівлю з Краковом і Прагою» [3,с.159]. По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Україну-Русь приїжджали релігійні (католицькі) місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Україну-Русь приїжджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі в Україну-Русь вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Україна-Русь була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Галич і Перемишль. У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних. При Володимирі Святославовичі в X столітті Україна-Русь мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Україну-Русь прибували західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. В цей же час київські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією»[9,с.412-413].

Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Україні-Русі не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли грецька ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Україні-Русі і її столиці Києві. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. По словах Тітмара (який помер в 1018 році) на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, жидів, поляків, вірменів,

хозарів. В місті «Латина», під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Україні-Русі боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх католики. Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із «Слова о полку Ігоревім»: «При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу: і німці і венециї, греки і морава». В цей же час ранньо-християнська ідея появляється в староукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те що для Заходу Україна-Русь була відомою державою видно із сідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князівств від Перемишля до Києва. Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Україні-Русі був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку - візантійський. Скоріше всього, що візантійські літописці описувавши науковий, культурний, релігійний простір України-Русі, зробили все що б викинути із джерел будь-які ознаки західного християнського впливу, або якщо залишити то тільки з негативної точки зору. Тому західний християнський вплив так слабо відображений в джерельній базі в X-XIII століттях на території України-Русі, що потребує подальшого дослідження[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Однак слід зауважити, що поодинокі спроби його дослідження були здійснені в радянський час. По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської[2, с.13, с.22-23].

Так сучасні дослідники наголошують на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоруською народністю, наголошує Я.Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Київської Русі [5,с.13]. Порівняно краще вивчені релігійні контакти України-Русі з Велико-Моравською державою та Чехією[16,с.24-37].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої України-Русі були добре відомі в Польщі в X-XII століттях [20,р.225]. Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Української держави з Польщею [6,с.261-275]. Протягом тривалих століть даньоукраїнські джерела використовували при написанні польської історії такі польські історики та хроністи, як Я.Длugoш, М.Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки даньоукраїнської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою[13,с.36-37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Галичини з ближніми землями Польщі. Власне ця земля України-Русі відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом заходу в Галицькій землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа[14,с.461]. Успенський собор в Галичі має певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом країн Центральної та Західної Європи [10,с.22-23]. На утворення галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.)[7, с.102]. Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у велико-моравських традиціях - ротонда з трьохчвертною аспидою [28,с.38-44]. Подібні за планом ротонди споруджувалися в

Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі[22, s.223-224].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських однотипів [10,с.24]. Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно)[30,s.213-214; s.82-95].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи[27,s.204-210].

Можна припустити, наголошує І.Р.Могитич, що церкви-ротинди в Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Чехії. Взаємозв'язки східних та західних слов'ян в сфері ранньо-середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Україну-Русь[10, с.25]. Характерно, що таке наше світобачення корелюється з ходом історичних подій та джерелами[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця Константина Багрянородного «Про управління імперією», наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіону Прикарпаття та Подністров'я. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі [30,s.21-23].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких візантійський патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед

слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф.Загіба вважає, що велико-моравські, панонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава пиширювали християнство по всій Центральній Європі [24,s.8-14].

Французський вчений В.Карташов вважає, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави[8,c.8]. В документі папи Йоана XIII з 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та України-Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї[22,p.75-76].

В праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень Константина Багрянородного «Велика чи Біла Хорватія» була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII-Xст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо. Хоча, наголошує Костянтин Багрянородний, в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилась, згідно свідчень Костянтина Багрянородного, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикордонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла[1,c.375-376].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуація змінилася

в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочату князь Святополк, а у подальшому князь Ростислав почали активно поширювати християнство в Словачію(Нітранський регіон), Закарпаття та у Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена язичниками-уграми[17,с.22]. Однак не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі[25,с.8-14], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження[12,с.12-22].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу, із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються з перемишльському замку, які провів дослідник А.Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву). Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамент будівлі яка, як вважає А.Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому резиденцією. Ма місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу[26,с.7-12].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сану та Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він

підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Празької єпископії, церковна інфраструктура якої знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях[18,с.127].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, проливає світло на питання чехо-моравського християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої України-Русі в IX-X століттях[19,с.128-129], однак конкретизація світобачення по цій проблемі потребує подальшого дослідження[4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63].

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Багрянородный К. Об управлении империей. - М.,1989.
- 2.З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К.,1994.
- 3.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - М.,1919.
- 4.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря»,1999.
- Ідзьо В.С. До питання чехо-моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України-Русі (IX-XIII століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо В. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. Книга I. Матеріали XV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- Ідзьо В. Українсько-чеські політичні та релігійно-культурні взаємовідносини в X-XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.
- 5.Ісаєвич Я.Д. Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К.,1994.
- 6.Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М., 1974.
- 7.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М.,1973. - №1.
- 8.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж,1959. - Т.I.
9. Літопис Руський. - К., 1989.
- 10.Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'янни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К.,1994.
- 11.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8-9.
- 12.Пастернак Я. Старий Галич. - Краків,1944.
- 13.Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 14.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.

- 15.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - М., 1917. - Кн.П.
- 16.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности// предисл., коммент. и пере. А. И. Рогова. - М.,1971.
- 17.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. Записки ЧСВВ.- Варшава,1927.
- 18.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим, 1961.
- 19.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Нью-Йорк,1965.
- 20.Analecte Cracoviensia,1975. - Vol.7.
- 21.Byzantinoslavica,1930. - R.II. - R III.
- 22.Biuletyn historii sztuki, 1962. - №26.
- 23.Dvornik F.The making of Central and Eastern Europe. - London, 1949.
- 24.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas,1961.
- 25.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. Slowo Powszechne. - Krakow,1960,18/6.
- 26.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. Slowo Powszechne. - Krakow,1961, 19/7.
- 27.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem, 1971. - K.15. -№4.
- 28.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961. - R.14 . - Z.1/2.
Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa, 1971.
29. Surovy B.Arхitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.
- 30.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.
- Floria B.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult. - Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.

Стародавній Перемишль IX-XII століть: історія та культура

Стародавній Перемишль, що консолідував землі Дністро-Дунайського міжріччя, відігравав у IX-XII століттях в українській та європейській політиці, економіці та християнській релігії ключову роль[18, с.5-7; с.3-38].

Як засвідчують джерела, Перемишль в українській політичній системі та в українському історичному екскурсі, з'являється на сторінках Руського літопису в 981 році зразу, як могутній політичний, економічний та релігійний, центр[37, с.2-10; 3,с.2-21; с.199-201].

Не має сумніву, що топонім Перемишль утворений від особистого імені «Перемисл» за допомогою суфікса «шль». Словоутворення Перемишль, уло поширене на суміжних територіях в західних слов'ян і широких просторах східнослов'янського світу у Прикарпатті та Подністров'ї. У вітчизняних джерелах нам відомі князі: Перемисл, Гостомисл, Осмомисл. Наявність таких назв в Західно-Українських землях, як Перемисл, Добромишль, Радомишль, Хотимишль цілком доповнює топонім Перемишль і пов'язує західно-українську етно-топонімічну структуру, що відкидає будь яке чеське чи польське трактування топоніма чи власної назви Перемишль. Можна схилитися до думки, що назва Перемишль виникла від власної назви, імені видатної особи, засновника міста, типу: Гостомисл, Добромисл, Радомишль і. т. д. Окрім стародавнього Перемишля галицького на східнослов'янських територіях є населені пункти з аналогічними назвами: с. Перемишль в Житомирській обл., місто Перемишль в Росії (біля Калуги), може вказувати на напрямок колонізації слов'янами східних територій з Перемишля[21, с.76-77].

При усіх висунутих вченими гіпотезах, назву міста над рікою Саном, Перемишль, слід вважати слов'янською і пов'язувати з племінним об'єднанням хорватів, про що наголошують і дослідники, які вивчають становлення державності у Перемишлі на Сяні[3, 4, 5, 26, 42].

Сукупність проаналізованих джерел дає підстави наголошувати, що Перемишль уже в IX-X століттях був великим столичним політичним, адміністративним,

економічним та релігійним центром хорватів[4, с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.2-40; с.107-126; с.15-28; с.34-51; с.204-218; с.202-312].

Власне з Перемишля хорватські князі спрямовували свої завоювальницькі стремління у Дністро-Подунав'я. Віддалений, як столичний центр від степу, де орудували орди кочовиків, Перемишль міг інтенсивно розвиватися і контролювати середнє і нижнє Подністров'я і Подунав'я, його велику з Візантійською імперією та іншими державами Причорномор'я, міжнародну торгівлю. Ряд дослідників вважають Перемишль столичним центром держави Великої чи Білої Хорватії, яку візантійський імператор Констянтин Багрянородний у своєму творі «Про управління імперією», розміщував у X столітті «у слід за турками» - (угорцями). На заході, за свідченнями К.Багрянородного:« Велика чи Біла Хорватія, межувала з слов'янами у яких протікає ріка Вісла(поляками), а на півдні (в Дністро-Подунав'ї) - Велика чи Біла Хорватія межувала з «паначитами» (печенігами), які час від часу організовували на землі прикарпатських хорватів спустошливі напади»[2, с.375].

У X столітті, за свідченнями польського хроніста Яна Длугоша: «Перемишль був надзвичайно великим містом, єпископським центром, з князівською політичною адміністрацією та розвинутою міжнародною торгово-економічною системою. У місті проживала велика кількість багатих міщан, велика кількість руської шляхти. Захищав місто великий військовий гарнізон з різноманітним військовим спорядженням. Місто було укріплене глибокими ровами і насипними валами»[46, р.403-405].

Місто проводило широкомаштабну міжнародну торгівлю, як на сході так і на заході, що підкріплюється свідченням Печерського Патерика під 1096 роком «про торгові лодії, що прийшли у Київ з Перемишля»[30, с.108].

У арабських джерелах X-XII століття Перемишль фігурує як великий торговий центр, що розміщений між Польщею і Руссю, що дало право українському академіку І.П.Крип'якевичу зробити висновок, що у цей час Перемишль міг мати свою власну, незалежну від сусідів з заходу і сходу, політичну та релігійну адміністрацію[25, с.30].

Взаємовідносини Польщі і Хорватії і зокрема Перемишля з Краковом в X столітті найкраще, на нашу думку, дослідив у XIX столітті історик І.Лінніченко, який досконало вивчив, з цієї проблеми, свідчення Яна Длугоша, які відносяться до хорватської історії Галичини IX-X століть. Проаналізувавши свідчення Яна Длугоша, І.Лінніченко прийшов до висновку, що в кінці X століття в 970-993 роках Велика чи Біла Хорватія, з столичним центром у Перемишлі, існувала, як незалежна центрально-європейська держава. Велика чи Біла Хорватія була зв'язана «Договорами добросусідства з Польщею і Угорщиною» управлялася з Перемишля великим хорватським князем Всеволодімером, на дочці якого в другім своїм шлюбі був одружений великий польський князь Мешко[26, с.61; р.403 - 405].

Польський хроніст Ян Длугош називає ім'я цієї хорватської княгині - Євдокія, титулюючи її «княгинею Галицькою». Дальше Ян Длугош наголошує, що майбутній польський король Болеслав хоробрий був народжений від цього шлюбу.

У подальшому згідно свідчень Яна Длугоша, великохорватський князь Всеволодімер, всі хорватські князі і бояри, його союзник і родич польський князь Мешко погинули в кровопролитній битві з київським великим князем Володимиром у 993 році під час затяжної хорватсько-руської війни 992-993 років, що відмічено і київським літописом. Таким чином, наголошує Ян Длугош, по загибелі останніх хорватських князів прийшов упадок державного улаштування Великої чи Білої Хорватії, яка залишилась без князівського управління. Болеслав хоробрий вирішив, здобув Перемишль і Галичину - Хорватію, як законний її володар, оскільки в його жилах текла кров останніх хорватських князів. Він йдучи в похід в Хорватію - Галичину взяв з собою свою маму велику княгиню польську і хорватську Євдокію і забрав Перемишль і Галичину як віно (власність) своєї мами, останньої хорватської княгині. Тому, наголошує Ян Длугош, русини спершу терпіли правління Болеслава, як номінально законного свого володаря [46, р. 403-405].

Дальше дослідник І.Лінніченко аналізуючи свідчення Яна Длугоша наголошує: «що поляки несправедливо поводитись в Галичині за що були вигнані всенародним обуренням русинів.

Вигнавши поляків вони запросили собі природного руського князя Ростислава, який одружившись на угорській принцесі Ілоні і склавши з угорцями союз проти поляків став першим законним руським володарем Перемишля»[25, с.61; р.403-405].

Така історична доля Перемишля, як князівського центру в X столітті цілком вірогідна. Таку долю в середньовічні часи зазнавали багато міст, які по тих чи інших причинах були змушені змінювати князівські династії. Тому, на нашу думку, свідчення Яна Длугоша, цілком корелюються з вітчизняними джерелами і є достовірними. При написанні своєї роботи Ян Длугош, і це уже не раз відзначалося дослідниками його творчості, почерпнув більш старіші, надійшовші до нашого сьогодення стародавні хорватські та перемишльські джерела. Тому всі почерпнуті у Яна Длугоша свідчення, які пов'язані з Перемишлем, при критичному вивченні, є дуже цінні. Без сумніву є те, що за свідченнями Яна Длугоша, ми можемо вважати, що Перемишль в IX-XI століттях був у Європі одним із ключових політичних, економічних та релігійних центрів[5, с.107-126; с.199-201; р.403-405].

Перемишль у X столітті, наголошує російський вчений Б.О.Рибаков:«це великий політичний центр в Європі з статусом міста з вільною торгівлею, яке було зв'язане на заході Кьольном, Майнцом, Аусбургом, Регенсбургом і другими. На сході з Володимиром, Києвом, Багдадом, Самаркандом, містами Китаю. Через Перемишль проходила торгова магістраль Київ - Краків - Буда. Перемишль у X столітті зв'язував собою усю центрально-європейську торгівлю, включаючи дністровську водну магістраль, яка зв'язувала Перемишль з Візантією, торговими центрами Причорномор'я, Дунаю, Середземномор'я, Києвом»[33, с.132].

Київське релігійне джерело «Печерський Патерик» знає Перемишль, як великий релігійний єпископський центр у XI столітті, наголошуючи, що:«що лодії з Перемишля прибували до Києва»[30, с.108].

На думку українського дослідника цієї проблеми В.М.Петегирича, який опирається на певні проаналізовані археологічні матеріали, наголошуючи, що: «економічний ріст

Перемишля можна прослідкувати уже з VII-VIII століть. Розташований на зручному водному торговому шляху Сана, Перемишль виріс власне завдяки наявності торгової водної магістралі. Уже у VII-VIII столітті, по археологічних матеріалах можна прослідкувати зростання Перемишля з прирічкового торжища до городища[18, с.5-7; с.3-38].

Аналіз наявних археологічних джерел дає право наголошувати, що Перемишль в кінці VIII ст. стає політичним центром. По сукупності проаналізованих джерел можна припустити, що політичним центром з князівською адміністрацією Перемишль став в кінці VIII на початку IX століття, що узгоджується з свідченням джерел»[32, с.156-157].

Цілком очевидно, наголошував вчений А.М.Насонов, що в Перемишлі у IX-X столітті була могутня торгово-реміснична знать. Великі перемишльські бояри, релігійна християнська організація, були заінтересовані, щоби мати свого окремого князя і за допомогою своєї перемишльської військово-політичної системи утримувати велику територію [28, с.135-136].

І така князівська верства згідно свідчень візантійського імператора Костянтина Багрянородного, у хорватів дійсно була. Костянтин Багрянороний, опираючись на більш старішу інформацію про Прикарпатську Хорватію розповідає, що в Хорватії, як припускають вчені, з VIII по X століття, була власна князівська адміністрацію Хорватіє управляли князі: Ловел, Косинець, Мухло, Хорват. Йому також відомі княгині, які управляли Хорватією і він у своєму творі «Про управління імперією» називає їх імена: Туга, Буга. Отже можна з впевненістю наголошувати, що Велика чи Біла Хорваті управлялася власними князями, які володіли великими центрами, такими як: Перемишль, Звенигород, Галич, Теревовль і т. д. За свідченнями Константина Багрянородного можна припускати, що влада великого хорватського князя була не значна. У X столітті в час Костянтина Багрянородного, а тобто в 950-970 роках, Прикарпатську Хорватію очолював незалежний нехрещений князь Всеволодімер, влада якого простягалася від Карпатських

гір до Причорномор'я, по крайній мірі так це розуміли в Костянтинополі[2, с.375-376].

У подальшому 992-993 роках внаслідок поразки у хорвато-руській війні, Велика чи Біла Хорватія втратила свою політичну незалежність, про що відзначив чеський історик П.Шафарик, опираючи на стародавні чеські джерела. Цьому досліднику ще в XIX столітті були відомі грамоти останніх хорватських князів, в яких наголошувалось, що Хорватія самостійне князівство з давніх часів до 992 року, а в інших грамотах вказувалось, починаючи з 993 року, Хорватія залежна від Русі. Дані джерела на жаль більше вченими не апробовувались і про їх існування ми знаємо тільки із праці П.Шафарика «Слов'янські древності», що вийшла у Москві у перекладі російською мовою в 1848 році. Із свідчень хорватських грамот, апробованих П.Шафариком, ми дізнаємось, що Хорватія існувала незалежно і що недавно Русь у 993 році завоювала її і приєднала до себе з широкою автономією. Хорватія не має права управлятися князем, нею від імені великого київського князя управляють хорватські бояри[42, с.234 - 237].

Таким чином до призначення великим київським князем Ярославом Мудрим свого внука, Ростислава Володимировича в столичний центр Перемишль, Хорватія згідно затвердженням, великого київського князя Володимира Святославовича, була великокнязівським доменом, яким від імені великого київського князя, управляли перемишльські бояри. Власне від епохи великого князя Володимира Великого до епохи Ярослава Мудрого, був великий час становлення могутності боярства в майбутній Галицькій Русі і особливо Перемишльському князівстві, що зауважено, як Руським так і Галицько-Волинським літописами, в яких Перемишль зображується як стародавній, консервативний своїми традиціями, боярський центр[6, с.191 - 192].

Що стосується руського князя Ростислава, який став першим руським володарем Перемишля, то джерела відзначають його як могутнього і хороброго князя. Ростислав був внуком великого київського князя Ярослава Мудрого, сином князя Володимира Ярославовича, який загинув під час походу на Візантію. За особливі військові заслуги його батька

Володимира, дід Ярослав Мудрий, надав вже дорослому внуку Ростиславу Володимировичу, стародавнє Перемишльське князівство, яке було офіційно визнано Польщею і Угорщиною за Руссю-Україною «на вічні віки» за мирним договором Володимира Великого з Польщею у 993 році, про що наголошувалось в Руському літописі[18, с.5-7; с.3-38].

Власне задля укріплення позиції Русі-України, налагодження в Перемишлі політичного управління, князівства, Ярослав Мудрий затвердив сюди на княжіння внука Ростислава Володимировича. Його політичне правління і право Русі-України на Перемишльське князівство зразу ж було визнане Угорським королівством, що бачимо по успішному шлюбі перемишльського князя Ростислава з угорською принцесою Ілоною-Оленою, як її титулує Руський літопис «княгинією Перемишльською». Від цього офіційного шлюбу в князя Ростислава з принцесою Ілоною народилися в Перемишлі, вже спадкові дідичні володарі Перемишльського князівства: Рюрик, Володар та Василько, які були внуками володарів, як Русі так і Угорщини[6,с.191-192].

Із проаналізованих джерел можемо наголосити, до часу і в час князювання Ростислава Володимировича в Перемишлі (IX-X ст.) була єпископія, яка концентрувалася навколо кафедральної церкви Богородиці. Князь Ростислав утвердив та розширив руське управління в Перемишлі. Однак традиційно, все управління Перемишльським князівством, виховання княжичів, князь Ростислав віддав боярам та руському єпископу, а сам відправився князувати в Тмутаракань, де, як наголошує Руський літопис, був отруєний візантійською адміністрацією Херсонеса[6, с.191-192].

Наступний перемишльський князь київської династії Ярослава Мудрого, Рюрик Ростиславович, як відзначають джерела, вже був народжений в Перемишлі. Виріши вів вельми активну господарську діяльність у Перемишлі, він зміцнив укріплення Перемишля, побудував нові оборонні фортеці проти поляків і угорців, зміцнив Перемишль економічно, надав пільги релігійній та торговій знаті. Однак розквіт міста розпочався з часу князювання князя у ньому другого уродженого Перемишля, князя Володаря Ростиславовича. Джерела називають цього князя «господарем

Перемишльської землі». Із діяльності князя Володара у Перемишлі знаємо, що він побудував нову церкву св. Івана в якій і був похований[25, с.71].

Період князювання Володара Ростиславовича у Перемишлі ознаменувався рядом монументальних споруд. На території центральної частини міста був двохповерховий княжий палац, біля якого була побудована нова церква св. Івана. Місто було обнесене новими фортепікаційними мурами. Був побудований новий кам'яний замок. Біля підніжжя замку було укріплено торгово-ремісничий район міста. Населення, торгово-реміснича та особливо релігійна знать відзначалася багатством, як свідчать археологічні джерела особливо інтенсивно торгівля проходила з Візантійською імперією, оскільки в місті знайдена велика кількість різноманітних візантійських речей. У час князя Володара Перемишльського в місті процвітала ювелірні ремесла, обробка кольорових металів, каменеобробна справа, деревообробна справа. Були купецька, реміснича і гончарна гільдії. Князя Володара Ростиславовича, дослідники вважають, самим багатим із перемишльських князів[1, с.103-104; 6, с.191-192].

Дослідник П.А.Раппопорт відзначав у Перемишлі велику роль боярства, це пов'язано з тим, що у сферу давньоукраїнської централізованої державності Перемишльська земля попала останньою, ніж bliщі до Києва землі. Управлялася Перемишльська земля теж з волі великого київського князя, якому місцеві бояри раз в рік привозили данину в Київ. Уже великий князь Володимир Великий і його наступники до Ярослава Мудрого, знали про Перемишльське князівство, по великій щорічній данині, яку раз в рік у Київ привозили перемишльські бояри[6, с.191-192].

Що стосується внутрішнього управління то до часу першого перемиського князя Ростислава Володимировича, Перемишльська земля була повністю в руках місцевого боярства. Польський король Болеслав Хоробрий намагався, захопивши Перемишльчину та обмежити управління нею, бояр. Однак скарги перемишльських бояр у Київ змусили великого київського князя Ярослава Мудрого знову повернути її до Київської держави шляхом великих військових кампаній проти Польщі у 1030 і 1031 роках[6, с.191-192].

Як засвідчують археологічні дослідження, у X-XI століттях перемишльське боярство мало свої міста, добре укріплені замки, значні військові загони, які нічим не поступалися князівським. Їх великі маєтності «вотчини», розміщені на гірських схилах Карпат були неприступними для любого ворога. Перемишльські бояри, були людьми дієвими і постійно добивалися відновлення своєї князівської адміністрації, а отримавши її робили все, щоб зберегти свою перемишльську державність на зразок польської чи угорської[6, с.191-192].

Уже князь Ростислав, опираючись на перемишльську військово-політичну, економічну та релігійну систему зумів знову з'єднати усі землі стародавньої Хорватії аж до Причорномор'я під управління Перемишля. Його сини руські князі Рюрик, особливо князь Володар Ростиславович були могутніми спадковими володарями перемишльської державності, яка користувалася авторитетом серед Угорської та Польської та інших держав Центральної Європи. В цей час руські князі Ростиславовичі, володарі Перемишля, у своїх зовнішньо-політичних стремліннях, опиралися на місцевих феодалів, які за раніших часів Великої чи Білої Хорватії, організували і централізували навколо Перемишля військово-політичну хорватську систему. Відновлення незалежної князівської влади та державності в Перемишлі відновило і політичну та військову систему Великої чи Білої Хорватії - Гірської країни Перемишльської, як про Перемишльчину наголошують: Руський літопис XII та Галицько-Волинський літопис XIII століть. Закрита горами і ріками Перемишльщина в XI столітті при князю Ростиславу а пізніше при енергійних князях Ростиславовичах, Рюрику та Володарю досягла статусу могутньої європейської держави, стала міжнародними торговими воротами між заходом і сходом[6, с.191-192].

Як бачимо із археологічних свідчень, Ростиславовичі добре дбали про обороноздатність Перемишльської князівства. Польські археологи відзначають, що Перемишль з боку Польщі захищали своїми фортепікаційними спорудами ряд міст і фортець такі як: Санок, Перевориськ, Любачів і другі, які у XI столітті були добреукріплені на берегах Вислока і захищали Посяння від раптового нападу з сторони Польщі.

Велику роль форпосту Перемишльського князівства відігравало місто Ярослав, яке було засноване великим київським князем Ярославом Мудрим. Місто Ярослав прикривало шлях на Перемишль в разі раптового нападу з північного заходу. Усі ці міста унеможливлювали раптовий наступ польських та угорських військ на Перемишль[6, с.191-192].

Польський літописець Ян Длугош наголошував, що: «Перемишль був дуже добре укріплений, в ньому стояв сильний руський гарнізон і княжа дружина»[46, р.403-405].

Європейські джерела наголошують, що уже Ростислава перемишльського у Європі титулували «DUX RUTENORUM» - князем руським, Рюрика Ростиславовича «DUCES RUTENORUM» - герцогом Русі. Володаря Ростиславовича же європейські джерела титулюють «KÖNIG RUTENORUM», «REX RUTENORUM» - «королем Гірської країни Перемишльської»[46, р.403-405; 6, с.191-192].

Вчений П.А.Рапопорт вважав, що такий титул Володарю був наданий після його розгрому військ київського великого князя Святополка і угорського короля Коломана, а також за об'єднання території від Перемишля до Дністро-Дунайських гірл. Дослідник наголошує на значну могутність Володаря Ростиславовича і його роль в політичному житті Європи[35, с. 174 -177].

Дослідник В.Т.Пашуто теж вважав, що Перемишльська і Галицька Русь в X-XIII ст. були одними із яскравих представників «загально-руських інтересів» як економічних так і політичних в Центральній та Західній Європі[31, с.214].

Отже наголосимо, що Перемишльський князівський центр був дійсно домінуючий в Центрально-Східній Європі і контролював все політичне життя на всю територію від Сана до Подунав'я у IX-XII ст. Він відігравав велику роль в становленні і утвердженні Перемишльської державності на Прикарпатті у IX-XII століттях, на давньоукраїнському етнічному масиві, який був корінним і домінуючим в Посанні та Прикарпатті[4 с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.2-40; с.107-126; с.15-28; с.34-51; с.204-218; с.202-312].

Вся вищевисвітлена та проаналізована, за сукупністю всіх наявних джерел, історія виникнення та розвитку

стародавнього Перемишля, потребує сьогодні подальшого, в першу чергу археологічного дослідження[6, с.199-201].

У слід за бурхливим політичним та торгово-економічним, ми проглядаємо і активне становлення та розвиток у Перемишлі у VIII-IX століттях і християнської релігійної організації[8, с.3-8; с.11-28; с.17-23; 9, с.124-135; 10, с.32-39; с.199-201].

Перший етап становлення християнства в Перемишлі відбувся в епоху політичного та релігійного домінування Візантійської імперії V-VIII ст., другий під безпосереднім впливом Велико-Моравської держави(VIII-IX ст.)[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Вивчення розвитку християнства в Перемишлі IX-XI століттях, це питання, яке має велике значення для української християнської церкви[8, с.3-8; с.11-28; с.17-23].

Безсумнівно, що його з'ясування слід спостерігати через призму релігійних зв'язків Візантійської, Велико-Моравської держав, західного слов'янства з стародавнім Перемишлем на зорі його політичного життя у VIII-IX століттях. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Перемишльському князівстві повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії [9, с.124-135].

Нам відомо, що в IX, X, XI, та в XII століттях Візантія, Мораво-Паннонія, Київська Русь, Чехія, Угорщина та Польща були близькими християнськими сусідами Перемишльського князівства, де Візантійська імперія, в подальшому Велико-Моравська держава, як найблищі сусіди Перемишльського князівства, були найбільш ранніми зародженнями християнства, які вплинули на зародження та становлення християнства в Перемишльській землі. Власне Візантійська імперія у 640 році хрестила хорватську знать, а Велико-Моравська держава, стала поширювачем Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Перемишльської державності, відомої з візантійських джерел, як Велика чи Біла Хорватія[2, с.373 - 375].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у релігійній культурі та літературі в стародавні часи Візантійської (V-X ст.) та Велико-Моравської (IX-X ст.) держав, не могло обійти і стародавню Перемишльську землю. Християнство в епоху політичного розвитку Перемишля у IX-X століття, діє як могутній історичний та політичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Перемишльською землею, слов'янські народи, які приймають християнство, як державну релігію[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Тому без вивчення зародження та становлення християнства у Перемишльській землі не можна усвідомити релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи в басейні ріки Сан[10, с.32-39; с.199-201]. Однак слід зауважити, що в християнській культурі Перемишля з самого початку відчутний візантійський могутній державно-політичний вплив[18, с.5-7; с.3-38], щоправда залишаються не виясненим обшир візантійського раннього-християнського впливу на староукраїнську релігійну культуру та часу його проникнення в Перемишльську землю, хоча специфічні риси ранньохристиянського візантійського світогляду проглядаються у староукраїнській християнській літературі XI-XII століть, що бачимо по літературних нашаруваннях з Перемишльської землі[11, с.91-94].

З огляду на вищесказане до нас дійшло надзвичайно цікаве релігійне джерело, Галицьке Євангеліє 1144 року. Більш детальне дослідження цього унікального джерела дає право говорити, що воно було написане раніше ніж у 1144 році[19, с.95; 12, с.137-139; с.145, с.203; с.222-229; с.62-65; с.228-231; с.710-714; с.12-17].

Сьогоднішні санкт-петербургські вчені вважають, що Галицьке євангеліє є кирило-моравського походження і попало у власність угорських королів, як спадок Велико-Моравської християнської держави, яку у 896-898 роках завоювали угри. Ставши християнами угри зберегли кирило-моравські християнські цінності та письмові християнські пам'ятки Велико-Моравської держави[7,с.94-98;с.32-39; с.274-283].

Одим із таких яскравих представників християнської велико-моравської культури і є Галицьке євангеліє з яким

угорська принцеса Софія, дочка найосвіченішого угорського короля XII ст. «Кальмана-книжника» як з посахом, приїхала після одруження до свого чоловіка перемишльського князя, майбутнього володаря Галичини, Володимира Володаровича у Перемишль. Така християнська традиція була у той час в Європі була поширеною, згадаймо хоча би Реймське євангеліє з яким княжна Анна, дочка Ярослава Мудрого, приїхала до Франції[6, с.191-192].

Таким чином спочатку кирило-моравське євангелія, яке відоме як Галицьке, до 1130 по 1141 ріку перебувало у Перемишлі і символізувало традиційний релігійний зв'язок Перемишльчини з Велико-Моравськими релігійними і культурними традиціями[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Після того як угри стали християнами католицької конфесії, їх католицький вплив на Перемишль посилювався у регіоні Перемишля, оскільки Київ був далеко, а католицькі сусідні країни близько, тому в першу чергу у Перемишлі він і був значним[13, с.31-62].

Очевидно що питання про західно-християнський культурний вплив на Перемишль суджено було стати як би другою стороною однієї і тієї ж історичної загадки - чи дійсно виросла перемишльська релігійна культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні в Перемишлі всмоктувала в себе і візантійські, моравські та болгарські іноземні впливи, серед яких одна значна частина жителів міста Перемишля могла належати і римській конфесії «латини», а тобто до західно-християнському світу[14, с.274-283; с.3- 11].

При таких політико-релігійних переплетіннях християнських конфесій, обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів на Перемишльське, князівство набуває сьогодні актуальності, оскільки без вивчення останнього, було б неможливо, прослідковувати ранній польський та чехо-моравський вплив на Перемишльщину, що дійсно був. Тому в наш час цей західно-християнський вплив потребує подальшого дослідження[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру Перемишльчини в різних областях відзначено неодноразово і

підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Перемишльське князівство вчені не наважувались, оскільки вважалося, що у Перемишлі у IX-XII століттях панувало одне, візантійське християнство, підтримане князівською владою, воно домінуюче розвивалось у IX-XII століттях. Така тенденція, за якою і розвивалось візантійське християнство у Перемишльському князівстві, не давало дослідникам прослідкувати становлення та розвитку IX-XII століттях західного християнства[45, s.132, s.193; s.310-315].

При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський потенціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Перемишльській землі були перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Перемишльська і Галицька Русь перейняла на заході [39, с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в XI та XII століттях в Перемишльському князівстві було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і наукові та технічні надбання західно-європейських країн[15, с.251-285].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Русі-Україні менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою в IX-XII століттях, якісь, притаманні тільки їй, характерні риси в українській християнській культурі Перемишльщини [29, с.14].

Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XI і особливо у XII столітті на Перемишльське князівство поширюється і західний християнський вплив[37, с.2-10].

В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, що в Перемишльській Русі зберігались християнські

звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з незапам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання з Перемишльчини не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Русі-України засвідчують і візантійські та арабські джерела[16, с.91-94; 32-39; с.274-283]. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян нам розповідає в своєму «Навчальному посібнику для сина», «Як управляти імперією», візантійський імператор Костянтин Багрянородний[2, с.334-338].

На ранні торгово-економічні та релігійно-християнські зв'язки Перемишльщини та Галичини з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» - «szelag»[18, с.5-7; с.3-38]. За словами єврейського мандрівника та торговця, який знав про торгову одиницю в Європі «шеляг» - «szelag», в X столітті, Ібрагіма Ібн - Якуба: «Руси Перемишля вели торгівлю з Краковом і Прагою»[23, с.159].

По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Перемишльську Русь приїжджали, як візантійські релігійні так і католицькі місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Перемишльську Русь приїжджали купці з Константинополя, Відня, Аусбурга. По дорозі в Перемишльську Русь вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Русь-Україна була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Перемишль і Галич[6, с.191-192].

У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних взаємозв'язків. При Володимирі Святославовичі в X столітті Перемишльська Русь мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Русь-Україну прибували також і західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. в цей же час київські князі приймали посольства від Папи Римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією»[37, с.2-10].

Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Перемишльській державі не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли візантійська ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Русі-Україні і її столиці Києві, панував релігійний спокій. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. По словах Тітмара (який помер в 1018 році) на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, євреїв, поляків, вірменів, хозарів. В місті «Латина», під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Русі-Україні боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх уніатські процеси, які зародили католицькі місіонери[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із «Слова о полку Ігоревім»: При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу: «і німці і венециї, греки і морава». В цей же час ранньо-християнська ідея появляється в староукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те що для Заходу Перемишльська Русь була відомою видно із свідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князів від Перемишля до Києва[17, с.251 - 285].

По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище, є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської

в перемишльське висококультурне та релігійне середовище [27, с.13, с.22-23].

Так сучасні дослідники наголошують на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоукраїнською народністю, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Київської Русі [22, с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Русі-України, її складової Перемишльщини, з Велико-Моравською державою та Чехією[38, с.14-19, с.24-46; s.82-95].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої Русі-України, Перемишльщини, були добре відомі в Польщі в X-XII століттях [43, vol.7, p.225].

Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Перемишльського князівства з Польщею[20, с.261-275]. Протягом тривалих століть староукраїнські, передусім перемишльські джерела використовувались при написанні польської історії. Такі польські історики та хроністи, як Я.Длугош, М.Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки староукраїнської, перемишльської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою, мали перемишльські джерела в своєму розпорядженні [34, с.36-37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Перемишльщини та Галичини з ближніми землями Польщі. Власне Перемишльська земля відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом Західної Європи в Перемишльській землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа [36, с.461].

Собор Івана в Перемишлі XI ст. та Успенський собор в Галичі XII ст. мають певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом

Перемишльчини та Галичини з країнами Центральної та Західної Європи [27, с.22-23].

На утворення перемишльської та галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.) [19, с.102].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у велико-моравських традиціях. Богородична церква X століття у Перемишлі, це за архітектурою - ротонда з трьохчвертною аспидою[51, с.38-44; с.75-77].

Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі [44, с.223-224].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських однотипів [27, с.24].

Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно)[52, с.134-158].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати Горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи[49, с.204-210].

Можна припустити, наголошує дослідник І.Р.Могитич, що церкви-ротинди Перемишльської та Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Велико-Моравії та Чехії. Взаємозв'язки Перемишльчини в сфері ранньо-середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Перемишльській і Галицькій Русі[27, с.25].

Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства в IX ст. серед народів

проживаючих на Дністрі, які характерні для великоморавської релігійно-культурної традиції[50, р.213-214].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фотія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Перемишлі та Галичі[7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Німецький вчений Ф.Загіба вважає, що великоморавські, панонські і дністровські слов'яни міст Перемишля та Галича були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці великоморавського князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [47, с.23-49; с.62-93].

Французський вчений В.Карташов вважає, що християнство в Перемишлі та Галичі (Прикарпаття та Подністров'я) проникло із Велико-Моравської держави[24, с.18-45, с.78-80; 7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

В документі Папи Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї[24, с.78-79; 7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

В праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно зі свідчень Костянтина Багрянородного Велика чи Біла Хорватія, з столичного центру Перемишля, була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії[2, с.371-375; 4 с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.2-40; с.107-126; с.15-28; с.34-51; с.204-218; с.202-312].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Хорватії, Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити

в ній християнський вплив з самого початку свого існування, як великої держави. З історичних джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття[45, р.75-76].

Та в 869 році ситуації змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочатку князі Святополк, а у подальшому Ростислав моравський почали активно поширювати християнство в Словачію (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію, зокрема її столичний центр Перемишль. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена прийшлими язичниками - уграми [40, с.22].

Однак не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, її столичний центр Перемишль, як і сусідня Польща, як наголошував К.Багрянородний, знаходилась під впливом Велико-Моравської держави, яка створила єпископський центр в Перемишлі вже в IX ст.[2, с.375-376], що підтверджують археологічні дослідження [48, s.12-35; s.47-72].

Можна наголосити, на території Посання та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Перемишльське князівство проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються археологічними джерелами з Перемишльському замку, які провів археолог А.Жакі, що дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед - романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньохристиянську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені, цю визначну релігійну споруду в Перемишлі, визначили як ранньохристиянську культову споруду, яку можна вважати, як церкву. Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамент будівлі, яка як вважає А.Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому

як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [48, s.12-35; s.47-72].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сану дають право наголошувати, що столичний центр Великої чи Білої Хорватії, Перемишль, уже в IX століття був християнізований місіонерами з Великої Моравії [7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Перемишльська земля знаходилася під впливом Пражської єпископії. Її релігійні центри знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Сан, Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього терироях від Перемишля до Галича[41, с.127].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання візантійського, чехо-моравського християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Перемишльської Русі у IX-XII століттях[41, с.129], де кристалізація світобачення по цій проблемі історії та розвитку християнської релігії стародавнього Перемишля, потребує подальшого дослідження [18, с.5-7; с.3-38].

Список використаних джерел та літератури:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. (Раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
2. Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1989.
3. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №, 2.
4. Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.
4. Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №6.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №, 2.
- Ідзьо В.С. Галицько-Волинська держава: Політична та соціально-економічна етноструктура римсько - візантійської доби (до питання етногенезу українського народу). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №3.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- Ідзьо В.С. «Велика чи Біла Хорватія» - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т. V.
- Ідзьо В.С. Аналіз історіографії з питань соціально-економічного, політичного становлення та розвитку Галицької держави (III-XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян. (До 150 - ти річчя виявлення Збруцького «Святовида»). Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.

Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (II-X ст. н.е). Перевал. - Івано-Франківськ, 2001 - №4.

5. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.

Ідзьо В.С.Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.

Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.

6.Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.

7.Ідзьо В.С. До питання чехо - моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України - Русі (IX-XIII століть).- Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000.- Т.V.

В.С.Ідзьо. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

Ідзьо Віктор. До питання чехо - моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - і Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005р. - Львів «Логос», 2005.

8. Ідзьо Віктор. Ретроспективний аналіз джерел з питань розвитку українського християнства в IX-XI століттях. Мандрівець. - Тернопіль, 2002. - №1.

Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III-XIII ст.) Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.

Ідзьо В.Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано - Франківськ.«Лілея-НВ.», 2001.

9.Ідзьо В.С.Релігійне світобачення стародавніх народів на території України в епоху язичництва та раннього християнства за свідченнями письмових та археологічних джерел з Українського Прикарпаття та Подністров'я. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.

10..Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.

Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.

11. Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
12. Ідзьо В. Галицьке Євангеліє - 1144-2004. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. X.
- Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.). - Львів «Камула», 2005.
- Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Українознавець. - Львів, 2007. - Вип. V.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Науковий щорічник XVIII Міжнародної конференції «Історія релігій в Україні». - Львів «Логос», 2008. Книга II.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Історико - релігійні та етнокультурні особливості Галицького регіону в загальноукраїнському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 14-15 травня 2010 року. Інформаційно - видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич». - Галич, 2010.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Інститут Філософії Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - К., «Твім інтер» - Випуск 29. - Частина I., 2010.
13. Ідзьо В.С. Князь Володимир Володарович - фундатор Галичини. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т. V.
14. Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України-Русі з Візантійською імперією у IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. - Мандрівець. - Тернопіль. Травень-червень 2003. - №3.
15. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII ст. Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.

- 16.Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VІІ.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга І. Матеріали XV - і Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16 - 18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- 17.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII ст. Івано - Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 18.Ідзьо Віктор. Перемищина: спроба відновлення історичної пам'яті. Пропам'ятна книга українських діячів Перемищини XIX - XX століть. Львів «Сполом», 2009. - Т. - ІІ.
- Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XII ст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів «Сполом», 2010. - 40с.
- 19.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973. - №1.
- 20.Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М., 1974.
- 21.Исаевич Я.Д. О древнейшей топонимии Прикарпатья и Верхнего Побужья. - Сб. Славянские древности. - К., 1980.
- 22.Исаевич Я.Д. Роль культурной спадщины Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
- 23.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Спб., 1911. - Т. I- II.
- 24.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т. I.
- 25.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
- 26.Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К., 1884.
- Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
27. Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'яни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
- 28.Насонов А.Н. Русская земля и образование территории древне русского государства. - М., 1951.

- 29.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8.
- 30.Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
- 31.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
- 32.Петигирич В.М. Из истории экономических и культурных связей Галицко - Волынской Руси в X-XIII вв. (По данным археологии). В.кн. Славянские древности. - К.,1980.
- 33.Рыбаков Б.А. Торговля и торговые пути. В кн. История культуры древней Руси. - М. - Л.,1948. - Т.1.
- 34.Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 35.Раппопорт П.А. Военное зодчество западно - русских земель X-XIV вв. - Л.,1967.
- 36.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
- 37.Руський літопис. За редакцією Л.Махновця. - К., 1989.
- 38.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности// Предисловие, комментарий и перевод А. И. Рогова. - М.,1971.
- Floria B.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult. - Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.
- 39.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - Спб.,1917. - Кн. II. - III,
- 40.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. - Записки ЧСВВ. - Варшава, 1927.
- 41.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим - Нью-Йорк,1965.
- 42.Шафарик П. Славянские древности. - М.,1848. - Т.1. - Кн.1. Перевод О.Бодянского.
- 43.Analecte Cracoviensia,1975.
- 44.Biuletyn historii sztuki. - Krakow, Warszawa, 1962. - №26.
- 45.Byzantinoslavica,1930.- R.II. - S.V. 2;
- R. III.- S.V. 2.
- 45.Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London, 1949 .
- 46.Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
- 47.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas, 1961.
- 48.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. «Słowo Powszechne». - Krakow,1960,18/6.

- 49.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem, 1971. - K.15.- №1. - №4,
50.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.
51.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961, r.14, z.1/2.
Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa, 1971.
52.Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.

Історичні та культурні взаємовідносини України-Русі з Польщею в 1245-1280 роках

Після відновлення єдності України-Русі в 1245 році її відносини з Польщею набувають динамічного розвитку. Власне в цей час в Польщі розпочалась довготривала боротьба за владу, і згідно свідчень польських джерел, великий князь Данило Романович виступив суддею в суперечках польських князів за владу. Внутрішня феодальна війна в Польщі дала можливість Україні-Русі приєднати деякі польські землі до володінь Української держави. Власне в цей час була приєднана Люблінська земля[1,с.283-285; с.213-217; с.356-363; с.76-82].

При всі цих обставинах, на нашу думку, дипломатичні відносини України-Русі і Польщі в 1245-1285 роках слабо відображені джерелами. Серед наявних свідчень привертає увагу розповідь літопису про «з'їзд руського князя з польським Болеславом в Тернові». Згідно аналізу свідчень ми дізнаємося, що наслідком з'їзду між Україною-Руссю та Польщею був підписаний договір, який був «утверджений хрестом чесним»[3,с.567].

Польський дослідник Б.Влодарський вважає, що цей з'їзд відбувся для того, щоб з'єднати зусилля Польщі та України-Русі проти нападів литовського князя Міндовга, який одночасно нападав на обидві держави[6,с.143-144].

Сучасний український дослідник М.Ф.Котляр вважає, Тернів було в 60 - ті роки XIII століття було місцем постійних зустрічей між українськи та польським володарями, де вони вирішували свої двосторонні відносини з Литовським та Ятвязьким князівствами[2,с.124].

Так в 1267 році краківський князь Болеслав прислав посла до князя волинського сказати:«Свояче! Зустріньмося! І Василько відповів: Я радий і утвердили зустріч в Тернові»[3,с.571].

Та пізніше, через непорозуміння, які виникли через відносини з Литвою між ними виника уособиця, яка через декілька місяців закінчилася. Як наголошує літописець: «помирилися ляхове з руссю Болеслав з Васильком із Шварном і почали бути в любові великій»[3,с.567].

Все це говорить, всі з'їзди українських та польських князів скликалися для підписання союзних відносин проти ворогів - сусідів, зоклема Литовського та Ятвязького князівств[2,с.124]. Особливо близькі стосунки України-Русі в XIII столітті були з Мазовецьким князівством, яке завжди в своїй внутрішньо-польській політиці опиралося на Україну-Русь[1,с.283-285; с.213-217; с.356-363; с.76-82].

Так ми знаємо, що у війнах з малопольськими князями мазовецькі князі завжди отримували від володарів України-Русі військову допомогу. Так мазовецький князь Конрад I, а згодом і його син Земовит, що був одружений на дочці Данила Романовича Предславі були постійними союзниками України-Русі[4,с.313-320].

Останній навіть був одним із надхненників вступу України - Русі в союз католицьких держав і наполягав на коронуванні Данила на короля Русі[1,с.283-285; с.213-217; с.356-363; с.76-82].

В подальшому в зв'язку з загрозою татар українсько-мазовецький союз доповнився і союзом з Тевтонським Орденем, який був заключений в Раченжі 24-25 грудня 1254 році. На нашу думку, сам король Данило в заключенні договору участі не брав, очевидно, що це був хтось з його васалів князів, можливо син Лев, оскільки в кінці згадуються наявні при підписанні принци (князі). Однак із грамоти стає ясно, що заключено трьохсторонній договір між Тевтонським Орденем, Польщею (Мазовією) та Україною-Руссю[9,с.41].

Як бачимо із договору за таких обставин він віддавав частину Ятвязької землі «великому чоловіку першому королю Русі Данилу», другу князю мазовецькому Земовиту[8,с.10].

Укладення володарем України-Русі, королем Данилом союзного договору з Польщею та Тевтонським Орденем теж мали свої причини. Цим договором король Данило укріплював своє становище на глибокому заході своєї держави, куди збирався перенести свою столицю. Водночас після булл папи Інокентія IV та союзу з Польщею та Орденем реально розпочалась організовуватись антитатарська коаліція[1,с.283-285; с.213-217; с.356-363; с.76-82].

Цей союз забезпечував недоторканість кордонів України-Русі з півночі та заходу. В союзі був зацікавлений і

краківський князь Болеслав Кривоустий, який теж розраховував на частку в Ятвязькій землі, що заставило його брати участь в коаліції і робити походи проти ятвягів[8,s.10-12].

Вибір союзників теж не випадковий. В 1248 році Данило Романович видав свою дочку Предславу за мазовецького князя Земовита чим укріпив українсько-польський союз[4, s.313-320].

Про цей союз дізнались татари, які намагалися зруйнувати його, оскільки в цей же час, ми бачимо із свідчень джерел, мимо волі короля Данила, Русь-Україна була змушена заключити союз із Золотою Ордою. При таких обставинах українські можновладці примушені були допомагати Золотій Орді в завоюванні Польщі, тому у похід хан Бурундай окрім власних військ попросив у союзників і українські полки, які він повів в глибину Польщі. Внаслідок могутнього удару монголо-татарів по Польщі повному спустошенню були піддані Сandomірска, Краківська, Шленська області. Чим закінчився цей похід наш літопис не говорить, зауважуючи тільки про «Судомірське взяття». За таких обставин в українсько-польських політичних стосунках настало безладдя, для урегулювання яких був створений з'їзд українських та польських князів у Тернові, де усі суперечні питання найшли своє вирішення, як зауважив літописець: «Положили договір межи собою про землі усі руські і лядські князі». Цей договір однак не похитнув позицій України-Русі у Мазовії і Куявії і дані княжіння Польщі далі залишалися у сфері політичного впливу України-Русі[1,c.283-285; c.213-217; c.356-363; c.76-82].

Що стосується українсько-польсько-литовських відносин, то вони залишалися не урегульованими аж до смерті Міндовга. Великий литовський князь постійно нападав на суміжні та прикордонні землі України-Русі та Польщі штурмував міста: Камень, Мельник, а також нападав на союзні до України-Русі польські землі, зокрема Мазовію, Куявію. Під час одного із таких нападів був убитий мазовецький князь Семовит і захоплений в полон син його Конрад[1,c.283-285; c.213-217; c.356-363; c.76-82].

В цей же час, завоювавши Польщу, татарський хан Бурундай почав готувати похід на Угорщину. В цей же час в Угорщині перебував король Данило, який вів переговори з папою Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори мали певний результат, оскільки у 1258 році папа доручив домініканцям і францісканцям об'явити про збір військових сил для хрестового походу проти татар[13, т.II, №186].

В березні 1260 року папа повелів хрестоносцям збиратися в Пруссії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татар на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів. Папа закликав на допомогу Польщі і Україні-Русі чеського короля Пшемисла II і брандебургських маркграфів[15, №269].

Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татар, хоча один із німецьких хроністів писав про реальну допомогу і багаточисельні військові кампанії проти татар[11, т.9, р.795].

Є свідчення, щоправда тільки одного хроніста про спільні дії хрестоносців половців поляків і королівства Русі проти татар, який вводив в ранг хрестового походу проти останніх[12, т.5, р.210].

Як бачимо українсько-польський союз був дієвим в Європі і витримав монголо-татарське нашествя. Ще раніше батько Земовита Конрад мазовецький дав притулок великому князю Данилу і його двору в Польщі, що могло бути сприйняте татарами за ворожу діяльність і звичайно Данило Романович міцно тримався союзу з Польщею[5, с. 42-63].

Данило Романович «великий чоловік і перший король Русі», як сказано в договорі України-Русі - Польщі та Тевтонського Ордену[10, III, №30; I/1, №289], помирає в 1264 році і вся королівська влада переходить до його сина в той час великого князя Литовського Шварна, який теж притримується дружніх стосунків з Тевтонським Орденом і підтверджує договір підписаний королем Данилом як з Ореденом так із Польщею[9, с.42-48].

Його брат Василько, князь волинсько-київський займає в державі друге по рангу становище після Шварна і звичайно

проводить значну політичну діяльність, зокрема в стосунках з Польщею і зокрема з союзним Мазовецьким князівством [6,с.140-141].

Таким чином ми бачимо, що по смерті короля Данила Романовича, новим Холмським володарем став Шварн Данилович, який унаслідував усю батьківську владу, спадщину. По смерті Шварна Даниловича володарем України-Русі став Лев Данилович. Улаштована по західно-європейському зразку влада у державі просто передавалась від батька до сина, що замовчує волинський літописець. Навпаки можна наголошувати про подальший розвиток королівської влади в Україні-Русі. Як бачимо усі ключові землі по смерті короля Шварна Даниловича сконцентрувалися у наслідника престолу короля Льва Даниловича, який переносить столицю України-Русі у Львів і якого, як свідчать джерела, монголо-татари признавали великим князем України-Русі, в цей же час усі західноєвропейські джерела називають Льва Даниловича королем Русі[1,с.283-285; с.213-217; с.356-363; с.76-82].

Такий розклад в українській державі нам подають і угорські джерела згідно висновків яких, зовнішня політика українського короля Льва Даниловича на заході, базувалось на союзі з угорським королівством, а в подальшому з Чеським. Весною 1270 року, коли умер угорський король Бела IV, його приємником став брат дружини Льва Констанції Стефан V, який розірвав мир з Чехією і розпочав проти останніх військову кампанію. У 1270 році між Стефаном V угорським та Пшемислом II чеським розпочалась війна. В акті мирного договору, який був укладений в червні 1271 році, серед союзників угорського короля Стефана V згадується український король Лев Данилович, князь луцький Мстислав Данилович і князь володимирсько-київський Василько: «manigen snellen wigant, Kunic Leo Riuzen sant, der sipper dran genoz....», що яскраво підтверджує єдність вцей час Української держави [14, р.302].

Безсумнівно, що як друга особа в державі брат першого короля Русі Данила князь волисько-київський Василько проводив в цей час значну політичну діяльність в Європі, особливо в сусідній Польщі. Так джерела наголошують, що в тому ж році в Мазовії після смерті

Земовита престол посів його син Конрад II. Він залишився вірним традиційній політиці союзу Мазовії та України-Русі [16, s.185-187].

До традиційного союзу з Україною-Руссю мазовецького князя Конрада II примушували претензії молодшого брата Болеслава, який в боротьбі за мазовецький престол опирався на краківського князя. Про міжусобну в Мазовії польські джерела розповідають з 1282 року, однак як вважають дослідники, вона почалась набагато раніше[8, s.72-78]. Конраду II за допомогою Володимира Васильковича не тільки вдалося утвердитися на мазовецькому престолі, але й проявити бажання посісти на краківському престолі, однак короткочасно. Очевидно зміцнення позицій мазовецького князя в Польщі налякало українських володарів, тому вони в подальшому намагалися обмежити владу мазовецьких князів. І скоро така нагода трапилася. В 1279 році на прохання голодавших ятвягів Володимир Василькович направив їм з Володимира жито в човнах по Західному Бугу і коли човни проходили землі Мазовії хліб було пограбовано. Розгніваний Володимир послав на Конрада своє військо і отримав перемогу над ним. Після цього Конрад прислав послів «до брата свого Володимира просити миру і Володимир умирився», наголошує літописець[3,с.580-581].

Польський історик Б.Влодарський вважає, що причина конфлікту Конрада і Володимира заключається в тому, що перший почав віддалятися від володимирського князя. Заключивши союзний договір з Лешком Чорним, який підтримував претензії Конрада на краківський трон Конрад не бажав більше зважувати на волинського князя, який обмежував його владу в Польщі. В цей же час краківський князь Болеслав Стидливий взнавши про союз Конрада з Лешко Чорним повідомив про це володимирського князя, що й визвало похід волинських військ в Мазовію і встановлення волинсько-мазовецького союзу. За таких обставин в 1283 році утриматись на мазовецькому троні Конраду II вдалося тільки за допомогою Володимира Васильковича[7, s.620-621].

Ці події засвідчуються і волинським літописом, який наголошує:«Що потерпівши поразку від краківського князя Конрад послав послів своїх до брата Володимира за

допомогою. Володимир Василькович відповів, що готовий йому допомогти і почав збирати військо на Болеслава» [3,с.582-583].

Дослідник М.Ф.Котляр вважає, що цим був підтверджений військово-політичний союз між Володимиром та Конрадом. Справившись за допомогою волинських військ з братом Конрад II з союзним волинським військом виступив на основного свого ворога краківського князя і зайняв краківське князівство та короткочасно. Втрата краківського стола, на думку дослідника, сталася внаслідок хвороби це Володимира Васильковича оскільки за його військовою допомогою Конрад II мазовецький міг робити успішні походи на Краків[2,с.125-126].

Претензії Конрада II мазовецького на Краківське князівство викликало незадоволення більшість польських князів, які вирішили покарати останнього за наведення руських на Польщу, що заставило Конрада ще більше уповати на Україну-Русь. Перед загрозою втрати трону Конрад II мазовецький признав себе васалом України-Русі, зокрема Володимира Васильковича. Якщо зауважити, що Люблінська земля в цей час належала до володінь Льва Даниловича, то можна наголошувати на тому, що Україна-Русь в цей час мала великий вплив на Польщу. Волинський літопис зауважу. Що в 1288 році Конрад II прислав до хворого Володимира Васильковича посла з словами:«Господине, брати мій! Ти же ми був замість отця мого. Як міг так тримав мене під рукою своєю. Милістю Твоєю князував і міста свої тримав, до братів своїх грізним був»[3,с.596].

Підтвердивши свій васалітет щодо Володимира він звернувся до Володимира з проханням, щоби його приємник Мстислав Данилович «прийняв його твоєю милістю під свою руку і стояв би за мою образу, як ти пане мій стояв за мною і за мою образу»[3,с.596-597].

Як бачимо із волинського джерела «Мстислав урочисто прийняв Конрада з честю і з любов'ю під свою руку» [3,с.597]. Польська дослідниця Е.Суходольська вважає, що надії Конрада II мазовецького не оправдались. Мстислав лиш дипломатично допомагав Конраду і тільки зрідка. Коли йому дійсно загрожувала смертельна небезпека посилав йому

війська. Наголошуючи в своїх зверненнях, «що це я Мстислав, син короля, онук Романів», Мстислав тим самим сам бажав правити єдиновладно на Русі і заставляв тим самим Конрада II допомагати йому в його внутрішніх справах, зокрема в приборканні своїх волинських васалів[16,s.190-191].

Таким чином підсумовуючи україно-польські відносини в 1245-1285 роках ми бачимо, що в більшій мірі вони були дружніми, за обставин участі українських політичних кіл в польських міжкнязівських усобицях, що очевидно і було тим критерієм, що утримувало їх на протязі майже як пів століття[1,c.283-285; c.213-217; c.356-363; c.76-82].

Список використаних джерел та літератури:

1. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- Ідзьо В.С. Дипломатичні стосунки України-Русі з Польщею в 1245-1280 роках. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- Ідзьо В. Дипломатичні стосунки України-Русі та короля Данила з Польщею в 1245-1280 роках. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво університету "Львівський Ставропігіон". - Львів, 2006.
- Ідзьо В. Дипломатичні стосунки князів України-Русі з Польщею в 1245 - 1280 роках. Дрогоичинь 1253. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755 - ї річниці коронації Данила Романовича. - Івано - Франківськ. ЛІК, 2008.
2. Котляр Н.Ф. Дипломатия Галицко-Волынской Руси в XIII вв. // В Сборнике Восточная Европа в исторической ретроспективе. - М., 1999.
3. Летопись по Ипатьевскому списку. - СПб., 1871.
4. O. Balzer. Geneologia Piastow. - Krakow. 1895.
5. Baumgarten N. Geneologies et mariages occidentaux des Rurikides russe du X-au XIII siecle. - Roma, 1927.
6. Wlodarski B. Polska i Rus. - Warszawa, 1966.
7. Wlodarski B. Alians rusko-mazowiecki z drugiej polowy XIII w. // Studia historyczne ko czci Stanislawu Kutrzebu. - Krakow, 1938. - Т. II.
8. Wroblewski R. Problem jacwieski w polityce Boleslawu Wstydlwego w latach 1248-1264 // Lodz uniwersytet. Zeszyty naukowe. Nauki humanistyczno-spoleczne. - Lodz, 1970. - Zesz. 72.
9. Karwazinska J. Sasiezstwo kuiawsko-krzyzackie, 1235-1343 // Rozprawy historyczne Towarzystwa naukowego Warszawskiego. - Warszawa, 1927-1929. - Т. VII. - Zesz. I.
10. CDP. III. - №30; PVB. - I/1. - №298.
11. MGH. - SS. - Т 9. Annales S. Rudberti Salisburgenses. - P. 795. (під 1260 роком).
12. Oesterraichische Reimchronik, MGH. - Т. 5. - P. 210 (v. 5233).
13. RBM. - Т. II. - №186 (від 20 липня 1258 року).
14. RBM. - Т. II. - №735. - P. 302.
15. Regester der Markgrafen V. Brandenburg aus askaniscen Hause ed H. Krabbo. - Munchen-Berlin, 1922. - №269.
16. Suchodolska E. Dzieje polityczne (polowina XIII - polowina XIV w.) // Dzieje Mazowsza do 1526 roku. - Warszawa, 1994.

Галичина і Польща у в XIV-XVI століттях - два народи в історичному та культурному процесі в час формування Речі Посполитої

Після приєднання у другій половині XIV століття до Польського королівства, Галичина, зберігала досить значну адміністративну автономію. Це становище польський король Казимир III підкреслював своїм титулом, що він: «Руської землі господар і спадковий володар, за обставин що руські князі та королі повмирили не залишивши спадкоємців» [3,с.97-100].

Щоб підкреслиши всім широкомаштабну автономію Галичини, для « Руської землі» Польська держава утворила окрему грошову систему. Для Русі карбувались окремі монети, що робили фінансову систему Галичини конкурентно-здатною в усій Центральній Європі[5,с.96].

Джерела наголошують, що монети для Галичини почали випускатись у Львові приблизно у 1351-1354 роках[6,с.19].

У 1356 році польський король Казимир III надав Львову магдебурзьке право. Сума податків з переданих містові земель була визначена королем в руських грошах:«*De guolibet manso procensu nobis solvendo viginti quatus grossos comoputando Ruthenicalis*»[14,с.17].

На особливе становище Галичини вказує і встановлення Папою Римським Григорієм XI в Галичині римської метрополії, яка у 1441 році була перенесена з Галича до Львова[9,с.574].

Не слід виключати, що таке політичне зміцнення Галичини польські королі робили перед загрозою татарської навали не тільки на Галичину, але й на польські землі. Зміцнення Галичини, наголошує Ян Длугош, було головним завдання польських королів, які бажали перед татарами мати міцну політичну структуру однак в найтіснішій приязні з Польщею[17,с.55].

Незалежність Галичини визначалась і особистим князем, який повністю самостійно управлюв нею, як політично так і фінансово. Як засвідчують джерела у князя Володислава Опольського, якого польський король Казимир III призначив на Галицьке княжіння і у якого була власна

«руська лічба» - «decem marcae grossorum computando Rutenicali»[15,s.9].

Така ситуація дуже швидко привела до економічної та політичної стабілізації Галичини. За часів «Господаря Руської землі, князя Володислава Опольського»(1372-1378рр.), в Галицькій землі стабілізувалась міська міжнародна торгівля. Міцна централізована влада князя Володислава сприяла відновленню бувалої могутності Галичини. Однак великі галицькі бояри не бажали мати в Галичині могутнього володаря. Передусім вони думали не за могутність Галичини, а бажали відновити своє економічне та політичне становище. І така нагода скоро трапилася. В 1385 році Кревська унія своїм рішенням поширила політичний вплив Польщі у Галичині і в Західній Волині, становище незалежного володаря в Галичині, напівввввала Польщі ніяк не задовільняло польських панів і тому у вересні 1387 року польське військо на чолі з королевою Ядвігою увійшло в Львів. В цей же час в Галичину вступило і католицьке духовенство, зокрема орден францисканців. В цей же час у 1374 році в Галичі було введено Магдебурзьке право, почалась змінюватися соціально-економічна та політична система Польщі[2,c.116].

З цього часу в Галичині появляється польська система господарювання. Господарсько-адміністративними центрами стають панські двори. В Галичині замість терміну «двір» з XIV стліття з'являється термін «фільварк» - фільварок [4,c.130].

Отже ми бачимо, що з часів Казимира III польські королі, хоча даючи обіцянки «шанувати права і вольності, звичаї українського народу», на самому ділі проводили знищення всіх наявних, втому числі фактологічних та церемоніальних атрибутів української державності (королівських регалій, українських державних, національних, культурних, духовно-релігійних символів), проводили політику інкорпорації українських земель до Польського королівства. В 1375 році в Галичині було засновано католицьке архієпископство. Львівському католицькому архієпископству були підпорядковані: Перемишльське, Холмське, Володимиро-Луцьке, Кам'янецьке і Молдавське єпископства. Однак знаходячись на голому ґрунті польська

політична і релігійна система змушена була призвичаюватися, інтегруватися в «руський світ». В адміністративних і судових органах нова інтеграційна влада змушена була дотримуватися «руського права». Офіційні документи, як ми бачимо, склалися не лише латинською, але й українською мовою. Водночас, щоб прискорити процес інтеграції, польський король Володислав III, поширив на усю галицьку шляхту, боярство привілеї, якими користувалася уся польська шляхта, панство корінних польських земель[3,с.97-100].

У 1431 році це було зафіксовано спеціальною грамотою. Зрівняння галицьких феодалів у правах з панством польських земель і створення в Галичині, Холмщині і в Західному Поділлі судових та адміністративних органів на польському праві було значним кроком на шляху залучення Галичини в політичну структуру Польського королівства. Однак урівняна в правах з польською шляхтою, українська шляхта та пани, бажали мати і політично-адміністративні права. Власне така ситуація штовхала «руську і польську шляхту Галичини» до кристалізації Руського воєводства. Протягом 1433-1434 років Львівська, Перемишльська і Галицька землі були об'єднані в Руське воєводство[3,с.97-100].

Для вирішення законодавчих, судочинних, адміністративних справ Руського воєводства збиралися з'їзди шляхти, які швидко почали називатися на польський лад «сеймиками». Сеймики земель заклали підвалини майбутнього Руського воєводства з центром у Львові. Діловою мовою ставала латинська та польська мова. Українська мова використовувалася лише для складання актів місцевого значення, однак в Руському воєводстві зберігалася «руське право», в адміністративній практиці і в судочинстві сільських громад а також і в шляхетських міських судах[5,с.97].

Польський король Володислав Ягайло розуміючи зростання економічної так і політичної могутності Руського воєводства у 1433 році урівняв Руське воєводство в правах з усіма рештами воєводствами Польського королівства, що дало можливість Руському воєводству отримати ще більшу автономію[12,с.107].

Згідно свідчень документів король Казимир:« зобов'язався нічого не постановляти в справах Земель Руських без ради станів Руських земель. Руські землі повинні були допомагати польській короні військовою силою проти татар. За таку допомогу польський король надавав Руській землі різні права і користі»[12,с.139].

Одже зрівняння прав земель Галичини з польськими на вільний розвиток і признание польського короля, як єдиного спадкового володаря для Галичини та Польщі, прискорювало інтеграцію Галичини в Польське королівство. Джерела наголошують, що проведення перереєстрації земель, якими раніше володіли галицькі бояри та інші земельні власники пройшло дуже швидко, і що така переєстація земель почалась зразу по зайняттю Казимиром III Галичини:«Я Каземир Великий після смерті князів і королів руських з Божої ласки правлю наслідством і роздаю даровизну в повітах в кордонах означених руськими князями і королями з усякими ужитками які мали давні князі Руси»[12,с.107-139].

Подальші польські королі, зокрема Володислав Ягайло надав Галичині ряд привілеїв, за якими галицькі міщани мали право на приміські землі, вони платили за користування землями тільки невеликий податок. Цей же привілей підтверджує і право галицьких міст на ґрунти, пасовиська та сіножаті[11,с.825-830].

Дані затвердження водночас співпадали з наданням містам Галичини магдебурзького права. Так в 1356 році Магдебурзьке право було надано Львову[14,с.17], 19 жовтня 1374 року Владислав Опольський надав магдебурзьке право Галичу[22,с.276].

У подальшому магдебурзьке право отримали всі міста Галичини, зокрема Коломия в 1404 році[15,с.78].

За новим адміністративним поділом Галичина поділялася на чотири землі: Львівську, Перемишльську, Саноцьку і Галицьку. Кожна із них мала свої повіти із відповідними центрами. Окрім такого розподілу була реорганізована уся адміністративна система, яка ідентифікувала з польською адміністративною системою Руське воєводство. На чолі Руського воєводства був вибраний шляхтою, духовенством воєвода Петро із Справа Одровонж,

який вправно правив до 1450 року, тобто до часу своєї загибелі в битві з молдаванами[2,с.119-120].

Слід зауважити, що усіми справами в в Руському воєводстві управляли руські бояри, які з XV століття внаслідок переходу на польське право, набрали рис польського панства, польської шляхти. Вони, як і польські можновладці були звільнені королем від всяких повинностей та податків. За таких обставин в Галичині пройшов процес урівняння прав галицької шляхти з прийшлою польською шляхтою. Урівняння прав дало можливість шляхті Руського воєводства створити спільний коронний сейм, який керував станом усієї землі, збирав на потребу короля загальне ополчення шляхти[24,s.98].

Зауважимо, що коли на весні 1410 року хрестоносці загрожували Польському королівству і Литовському князівству, галицька шляхта, воїни Галицької землі, взяли участь у Грюнвальдській битві і були активними в розгромі хрестоносців. Джерела наголошують, що очолював галицьке військо віліцький каштелян Флоріан з Коритниць, якого ще у 1407 році король титулував «Старостою Руських земель». Галицькі війська брали участь у битві під своїм прапором на якому була зображена «Галка в короні», що здавна символізує герб Галицького князівства, з 1214 року Галицького королівства[13,с.300-301].

Після перемоги у Грюнвальдській битві шляхта Галицької землі утверджує своє панування. Кристалізація Руського воєводства, зрівняння в правах галицьких панів, зумовило перехід українського панства Галичини на польське право, польську-політико-адміністративну систему. Бувші галицькі бояри, як вважав І.Лінніченко, розпоряджалися усіми землями в Руському воєводстві ще навіть на початку XVI століття. Коли польські королі прибували в Галичину, бояри завжди супроводжували короля по усіх землях. Однак в цей же час проростали паростки могутності і польської шляхти і католицького духовенства, що сприяло переходу в католицьку релігію значної частини галицького панства[7,с.215].

Отже, як зауважував І.Франко, в Галицькій Русі перехід від старих порядків до польських, які склалися під кінець XVI століття, відбувався помалу. Руські порядки не

були змінені відразу, але біля них виростили нові, які применшували старі. Господарями краю хоча і були руські бояри, що здавна сиділи на руському праві, однак урівняння їх з правами польських панів, як і сам прихід в край польської шляхти, заставляло українських можновладців Руського воєводства переходити на польське право, польську адміністративну систему[3,с.97-100].

Такий перехід остаточно закріплював за ними великі земельні володіння в Польському королівстві. Боязнь втрати своїх попередніх привілеїв, земельних надбань заставляли українське панство переходити на польську політико-господарську систему і поступово ополячуватись. Такий перехід давав можливість утримати своє панування над власним народом[8,с.574].

Дослідник XIX століття І.Лінніченко наголошував, що введення в Галичині польського і німецького права були вигідні не тільки українській шляхті, але й народу, оскільки селяни на німецькому і польському праві платили менші податки і судилися на місці[7,с.107].

За цілком конкретного королівського право кожний селянин знав зміст своїх повинностей. Так у 1435 році в Галицькій землі був виданий «Статут про обов'язки селян», який регулював відносини між панами та селянами[14,с.145].

У 1405 році був виданий спеціальний «Королівський Статут для Руського воєводства», який регулював повинності селян[16,с.1-4].

Характерно, що на цьому королівському праві селяни не повністю закріплювалися за конкретним паном, вони мали право декілька раз на рік переходити від одного пана до іншого, що було прогресивнішим явищем. Отже введення в 1435 році в Руському воєводстві польського права затверджувало право на міграцію селян[23,с.10-11].

Однак з однієї сторони введення польських законів було позитивним явищем для улаштування Руського воєводства, та з другої сторони польська і українська шляхта не дотримувалася регульованих королем законів, що відмічено польським істориком-хроністом XV століття Яном Длугошем. Ян Длугош описуючи ситуацію в Руському воєводстві явно не симпатизував селянам Галичини, однак визнавав, що «пани

польські чинили надмірне зло в Галичині». «Збільшилося з приходом польських панів зло. Ті що отримали від короля дари міста і села в Руському воєводстві, виганяли людей із землі і ті тікали до татар, а ті пізніше спльондровували ці землі і спроваджували з цих земель прийшлих польських панів». Ян Длугош відзначав недотримання панамі законів вважаючи на необхідність дотримання королівських привілеїв і законів наданих для Руського воєводства[17,s.55].

Така ситуація привела до ряду повстань а Галичині. Найбільше селянське повстання розгорнулося в 1490 році під проводом І.Мухи, який вийшов із загоном українських та молдавських повстанців з Буковини. Повстанці налічували до десяти тисяч осіб. Повстання було настільки загрозливим, що для його придушення польський король зібрав усю шляхту і залежних від польської корони пруських рицарів[18,s.498].

Повстанське військо, що налічувало 10000 чоловік нагадували досить велику армію, чи ненайбільшу в тогочасній Європі, яка дуже швидко організувалась незадоволена свавіллям шляхти в Галичині[1,c.80-82].

Сам вождь повстанців виділявся великими здібностями організатора і керівника повсталих. Це була мужня людина, яка ставила завдання визволення народу з під шляхетського гніту не тільки населення Буковини і Галицької землі але й усього Руського воєводства. Муха, на думку К.Ліске, селянський вождь типу англійського Уота Тайлера, французького Гійома Каля, російського Івана Болотнікова чи Стекпана Разіна[21,s14, s.28].

Однак доля його війська після взяття Снятина, Галича під Рогатином склалася трагічно. В битві з польськими військами він зазнав поразки[20,s.112-114]. При повторному намаганні організувати повстання І.Муха був виданий руською шляхтою, польському королю, був ув'язнений у Кракові де й помер[19,s.887].

Аналіз вивчення повстань в Польському королівстві в кінці XV століття говорить, що вони виникали як опір проти спроб української і польської шляхти закріпачити українське населення, однак цим опором населення скористалася тільки шляхта, яка отримала за придушення повстань ще більше привілеїв від польського короля[1,c.100].

Аналіз джерел дає підстави наголошувати, що у час об'єднання панівних кіл України, Польщі, Литви в «Річ Посполиту» панівні українські феодали і галицькі зокрема дбали в першу чергу про свої власні інтереси. Структура «Речі Посполитої» її законодавство, дозволяло знаходити спільні інтереси з польськими та литовськими можновладцями[3,с.97-100].

Саме об'єднання трьох народів в одну державу Річ Посполиту зміцнювало сили для боротьби з татарами, було гарантом стабільного розвитку в українських, польських та литовських землях. Зокрема в Галичині протягом XV-XVI століть проглядається ріст міст, міського ремесла, торгівлі. Поряд з цими містами концентрують наукові, культурні заклади, релігійні осередки. За цей час Галичина з своєю особливістю розвитку стає складовою частиною Речі Посполитої з притаманною тільки для неї системою господарювання, релігійними, культурними стосунками, які і слід у подальшому досліджувати[3,с.97-100].

У висновок слід наголосити, що протягом XIV-XVI століття в економічному, політичному та культурному житті Галичини і Речі Посполитої відбуваються значні поступальні зміни, які поставили феодальне суспільство Галичини на вищий рівень прискорили його інтегральний напрямок в міжнаціональне суспільство Речі Посполитої. Включення Галичини в економічну, культурну та політичну структуру Центральної Європи відіграло у подальшому позитивне значення, тому в час об'єднання Польсько-Литовської держави в Річ Посполиту, Галичина чи Руське воєводство стояло на позиції подальшої інтеграції українського, польського та литовського народу до єдиної держави[3,с.97-100].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грабовецький В.В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років. - Львів, 1979.
2. Грабовецький В.В. Нарис історії Галичини. - Галич, 1997.
3. Ідзьо В.С. Галичина і Річ Посполита в XIV-XVI століттях - два народи у процесі формування однієї держави. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №3.
4. Історія Української РСР. - Київ, 1955. - Т.І.
5. Історія Української РСР. - Київ, 1979. - Т.І. - Кн.2.
6. Котляр М.Ф. Нариси історії і обігу й лічби монет на Україні XIV-XVI століттях. - Київ, 1981.
7. Руська Історична Бібліотека. - Львів. 1899. - Т.VII.
8. Франко І. Панщина та її скасування в 1848 році в Галичині. - Твори. - Т.19.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. - Т.120. - Ф.5,
11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. - Т.157. - Ф.5.
12. Шараневич І. Огляд внутрішніх відносин Галицької Русі в другій половині XV століття. - Тернопіль, 1886.
13. Шараневич І. Історія Галицько-Володимирської Русі. - Львів, 1863.
14. Akta grodzkie i ziemskie. - Lwow, 1872. - Т.III. - № 5.
15. Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. - Vilne, 1865. - Т.32.
16. Archiwum Komissi prawniczej. - Krakow, 1891. - Т.II.
15. Wajgel L. Rus miasta Kolomyji. - Kolomyja, 1877.
17. Długoch P. Historua Poloniae. - Krakow, 1887.
18. Cromeri M. De origine et rebus gestis. Liber vicesimus octavus. - Basilie, 1568.
19. Kronika Polska Martina Belskiego. - Sanok. 1856. - Т.III. - Kksiega 4.
20. Kronika czasow Stepana Wielkiego, Moldawskiego (1457-1499). Opracowal i wydal Olgiert Gorka. - Krakow, 1931.
21. Liske K. Cudzoziemcy w Polsce. - Lwow, 1876.
22. Matricularum Regni Poloniae Sumaria. - Krakow, 1875. - Т.IV.
23. Rundscin Sz. Ludnosc wiesniacza ziemi halickiej w weku XV - Studya nad historua prawa polskiego. - Lwow, 1903. - Т.LI. - Zeszyt 11.
24. Szaraneewicz I. Rus wewnetrznuch stosunkow Galicyi Wschodniej w drugiej polowine pietnastego wiku. - Lwow, 1863.

Україна-Русь в XIV століття в історичних та культурних взаємовідносинах з Польщею та Литвою у 1323-1385 роках

До 40-х роках XIV століття ми проглядаємо незалежний політичний, соціально-економічний розвиток України-Русі, хоча взаємовідносини з сусідніми державами, зокрема Польщею стають напруженими[15,р.268; р.272].

В цей час Україна-Русь переживає затяжну кризу влади, однак навіть і при таких обставинах зберігаються союзні відносини з Тевтонським Ордену, який головним завданням своєї діяльності вважає християнізацію Литви укріпленням над нею політичної та економічної влади[16,с.20-21].

Розуміючи небезпеку зі сторони Тевтонського Ордену Литовське князівство намагається забезпечити свою безпеку від України-Русі з півдня[6,р.63-84].

«Heidenkampf» означав не тільки моральну основу функціонування Ордену, але й допомогу західних країн для подальшого завоювання територій на сході, чого бажав Орден[12,с.20-41; р.266-270].

Опираючись на союзні договори з Україною-Руссю Тевтонський Орден успішно проводив військові кампанії в Литві[10,с.41]. За таких обставин маючи давнього союзника на півдні Орден розраховував провести військовим шляхом християнізацію Литви. Орден навіть заборонив рижському архієпископу проводити власну християнізацію Литовського князівства і посилати в Литву своїх місіонерів без участі рицарів[13,с.221,с.619].

В цей час коли Україна-Русь була зв'язана договором з Ордену і водночас знаходячись в конфронтації з Литовським князівством та Золотою Ордою, стримаючи напади останніх, за її спиною починає зміцнюватися Польща. До 30-х років ми знаємо, що Україна-Русь управлялася двома співправителями королем Андрієм I та великим князем волинсько-київським Левом і здавалось що росту її політичної могутності та подальшому процвітанню нічого незагрожує. Однак в цей час Україна-Русь проводить традиційну політику започатковану ще королем Данилом Галицьким намагаючись утверджувати

від Золотої Орди незалежність. Внаслідок цього між Україною-Руссю і Золотою Ордою виникла війна в вирі якої у 1323 році гинуть останні законні володарі (мономаховичі) України-Русі король Андрій I і великий волинсько-київський князь Лев. Про загибель короля Андрія та князя Льва ми дізнаємося із повідомлення з Кракова, яке направлене Папі Римському в травні 1323 року про трагічну смерть короля Андрія та князя Льва. За таких обставин Україна-Русь залишилась без політично правлячої династії, вперше за всю багатовікову історію[2,с.255-258; с.21-25].

В цей же час, з 30-х років XIV століття починає проводити досить активну східну політику польський король Казимир(1333-1370рр.). Його погляди спрямовуються водночас на Україну-Русь і Литву. Справа християнізації Литовського князівства поступово переходить в його руки. Він добивається від Папи Римського першості у цій справі. І дійсно з 1340 року булли папи призивають західні країни для допомоги Польщі проти язичників та їх союзу з руськими і татарами. Казимир III теж, як і Орден намагається силою зброї християнізувати Литву[19,s.282-287].

В цей же час польський король Казимир III вирішив внаслідок втрати політичних лідерів втрутитися в внутрішні справи України-Русі. Однак не дивлячись на втрату політичних лідерів Україна-Русь зберегла могутнє боярське правління державою, яке забезпечувало владу і не привело до політичного підкорення України-Русі, Золотою Ордою. [2,с.255-258; с.21-25].

Користуючись моментом політичної слабкості України-Русі, польський король Казимир III вирішив по частинах захопити Українську державу. Спочатку в його плани входило:

- 1)Захопити Галич і Львів і відкрити торгові шляхи на Схід.
- 2)Створити бар'єр проти вторгнення татар в Польщу.
- 3)Утвердити задля стабільності в Центральній Європі католицизм в Україні-Русі[5,с.263-266].

Для здійснення своїх планів він в 1338 році уклав договір з Чехією і віддав їй Сілезію. В 1339 році після смерті своєї дружини Алдони Гедимінівни, яка не залишила йому спадкоємця передав Польську державу угорському королю

Карлу, який був одружений на сестрі Казимира Єлизаветі і мав від неї сина Людовіка, за що останній у 1350 році передав «усі свої права» польському королю Казимиру III на Україну-Русь. Всі ці політичні кроки Казимира III сприяли укладенню союзу з Чехією і такий союз з чеським королем Карлом IV 22 листопада 1348 року був укладений. Такий же союз був укладений 4 квітня 1350 року з угорським королем Людовіком. Цими договорами польський король Казимир III фактично нейтралізував Тевтонський Орден, який був союзником України-Русі[2,с.255-258; с.21-25].

Як відомо, що Тевтонський Орден не бажав поширення Польщі на схід і польської експансії на українські землі. Однак Казимиру III вдалося зміцнити свій вплив на Литву і цим він паралізував претензії Тевтонського Ордену щодо християнізації воєнізованою державою цієї частки Європи. Всі права на хрещення Литви були віддані Гнезненському митрополиту[9,с.282; 2,с.255-258; с.21-25].

Щоб заспокоїти Тевтонський Орден польський король Казимир III 8 липня 1343 року договором в Каліші віддає йому Польське Помор'я[11,с.445-447].

Після цього відносини Тевтонського Ордену з Польщею стали дружніми. Цим договором було відновлено між ними мир і ліквідовано українсько-орденський договір проти Польщі[10,с.41-42].

Таким чином уклавши союзні договори майже з усіма сусідами України-Русі, окрім Золотої Орди, з якою в Україні-Русі і так були напружені стосунки, польський король Казимир III розпочав готуватися до війни з тією боярською політичною елітою, яка ще залишалася правлячою на широких теренах України-Русі. Однак експансії Польщі протистояла Литва, яка одна не бажала захопленню Польщею України-Русі. Власне із за цього і розпочалась велика війна Литви з Польщею[18,№715,р.54(1352); №742, р.558 (1355); №604, р.468 (1343)].

Спочатку війна литовських князів Ольгерда, Кейстута і Любарта була як допоміжна в час коли були ще живими останні володарі України-Русі, король Андрій I та князь Лев, з якими литовські князі були в родинних зв'язках. Однак коли в 1323 році в кровопролитній битві з татарами загинули останні

володарі Української держави і вона опинилася без правлячої династії, інтереси Литви і Польщі загострилися [5,с.264].

Спочатку про розчленування України-Русі не було мови, оскільки стародавнє Руське королівство з своєю самобутньою політичною інфраструктурою культурою управлялося великою боярською радою, яка бажала мати свого володаря з правлячого роду. Тому на володарювання в Україні-Русі почали претендувати: литовський князь Любарт Гедимінович, молодший брат Владислава Локетка - батька Казимира, Земовит, одружений на тітці вбитих володарів України-Русі і князь Мазовії Болеслав Тройденович, мати якого була сестрою погиблих українських володарів[2,с.255-258; с.21-25].

Із цих претендентів останній виявився найбільш підходящим і Польща згодилася, щоби володарем в Україні-Русі став Болеслав, який прибувши в Україну-Русь, зразу як і його попередники був коронований на короля України-Русі під іменем Юрія II. Одруженням з дочкою литовського князя Гедиміна були вирішені всі спірні питання з Литвою, претендент від якої князь Любарт теж бажав стати володарем України-Русі. Отже з вступом короля Юрія II на трон ми бачимо Україну-Русь знову могутньою державою в Центрально-Східній Європі з 1325 по 1340 рік. За таких обставин ретельно підгтовлена по загибелі короля Андрія і князя Лева експансія польського короля Казимира III в Україну-Русь була відкинута, оскільки на українському троні посів пропольський претендент в староукраїнському варіанті король України-Русі Юрій II. Таким чином суперництво за Україну-Русь між Польщею і Литвою було вирішено в користь державної єдності України-Русі. Юрій II носив титул: «короля Русі, принца Київщини, Володимирщини і Галичини». Його спадкове право на володарювання в Україні-Русі, спадковий королівський титул було затверджено Папою Римським [2,с.255-258; с.21-25].

Як бачимо із джерел своє володарювання король Юрій II розпочав з улаштування по західно-європейському зразку своєї Руської держави. Ним було обмежено боярське правління. В усіх землях України-Русі стояли королівські гарнізони, що обмежувало діяльність бояр. За короткий час

король Юрій II став досить могутнім і поважаєм в Європі володарем. Його діяльність підтримував союзний польський король, Папа Римський. Українське королівство в час його правління почало перетворюватися в централізовану країну в якій вся влада почала концентруватися біля особи короля. Основна політична діяльність короля Юрія II була поставлена на утвердження західноєвропейських норм державного права, культури, релігії. Утвердившись політично, як законний володар, король Юрій II розпочав підготовку по утвердженню релігійної унії України-Русі з Західною Європою. На його думку, лиш католицька віра утверджена в українському суспільстві, мала забезпечити могутність Українського королівства, як могутньої держави[2,с.255-258; с.21-25].

Зміцненням позицій короля Юрія II в Україні-Русі і запровадження ним унії була незадоволена значна частина українського духовенства і боярства, яке бажала мати православну візантійську віру, сама управляти Україною-Руссю, а тобто послухного в усьому боярській еліті володаря. Король Юрій II виявився особистістю, яка бажала правити самовладно, не оглядаючись на бояр[7, №556, р.434].

За таких обставин протистояння закінчилось 7 квітня 1340 року, останній законний володар України-Русі, король Юрій II був отруєний боярами за те, як наголошують джерела, що намагався поширити католицьку віру серед українського народу, про що стало відомо Папі Римському[7, №556, р.434]. Зразу ж по вбивстві бояри запросили на український королівський трон литовського князя Любарта, який був православний. Таким чином, як відзначають литовсько-білоруські літописи князь Любарт по вбитому королю Юрію II став новим, православним володарем України-Русі[3,с17, с.53, с.71].

Характерно, що хан Золотої Орди Узбек признав права князя Любарта на володарювання в Україні-Русі і тим самим пригрозив війною Польщі і Угорщині. За таких обставин в травні 1340 року польський король Казимир III зробив похід в Галичину, однак його напад був відбитий. В червні 1340 року він зробив другий похід внаслідок якого захопив Галич і Львів. В 1349 році польський король Казимир III зробив похід

на Волинь: Володимир, Брест, Холм, як зазначає Ян Длугош[8, s.254-255; 2,с.255-258; с.21-25].

Пруські хроніки теж наголошують на завоюванню Казимиром королівства Русі:«Casimirus rex Polonie cum magna potencia intravit Russiam eam sibi subiugando»[8, s.254-255; 16,s.78-80; s.59; s.118].

Російський дослідник І.Філевич проаналізувавши всі джерела засумнівався в тому, що король Казимир III в такий короткий термін, як це змальовують польські джерела, заволодів Україною-Руссю: Галичиною, Волинню, Київщиною [4,с.89-90].

Після завоювання України-Русі польський король Казимир III вважав головним завданням своєї зовнішньої «руської політики» ослаблення позицій Литви і Золотої Орди, які однак не признавали завоювань Польщі[5,с.265].

Із-за військов-політичної загрози з боку Литви і Золотої Орди Казимиру III не вдалося утвердитися в Україні-Русі, тому, що в травні 1350 року «татари, литовці, і руські» уклали проти Польщі наступальний договір. Союзні війська відвоювали Київщину, Волинь і вторглись в Польщу, де знищили Радом в Сандомірськім воєводстві. В 1351 році «татари, литовці, і руські» відвоюювали в поляків: Львів, Белз, Володимир Волинський і Брест[8,s.258-259; s.261].

Таким чином незалежність України-Русі було відновлено Литовською династією князів. Здавалось би повинно знову процвітання України-Русі. Однак відновленням незалежності України-Русі під литовською династією були незадоволені Польща і Угорщина. В липні 1351 року було створено угорсько-польський наступальний союз і король Угорщини Людовік, як ми дізнались із Дубницької хроніки 19 липня 1351 року виступив з усіма угорськими полками з Будим до Кракова, щоби разом з польським королем Казимиром III ударити в саме серце Литви. По дорозі в Люблін Казимир захворів і усіма військами керував Людовік. Здавалось, що їх планам суджено було збутись, однак напад татар в 1352 році на Люблін зупинило просування угорців та поляків у Литву[16,s.78-79; s.59; s.118].

В цей же час князь Любарт Гедимінович відібрав в поляків всі землі України-Русі: Київське, Волинське, Галицьке

князівства і таким чином за допомогою Золотої Орди, став єдиним законним володарем України-Русі, влада якого була визнана в Золотій Орді[5,с.226].

Таким чином можна наголосити, що з 1352 року по 1386 рік великий князь Любарт, опираючись на союзню Литву і Золоту Орду був володарем України-Русі. За таких обставин, побачивши агресивність Угорщини і Польщі, Тевтонський Орден теж визнав литовського князя Любарта єдиним законним володарем в Україні-Русі[17, р.420].

Князь Любарт ставши самовладним володарем України-Русі, опершись на всі військові сили «руських княжінь» маючи союзні договори з Литвою, Тевтонським Орденем, Золотою Ордою почав стабілізацію торгово-економічну і політичну в Україні-Русі на традиційному українському православ'ї. Характерно що політичне правління Любарта ще слабо вивчене за малочисельністю джерел. Однак як пролитовський володар Любарт намагався утримати в традиційному руслі православну українську державну релігію на відміну від релігійно-політичної діяльності пропольського володаря України-Русі, короля Юрія II, який бажав, щоби в Україні-Русі панівною релігійною християнською конфесією була католицька. Без сумнівно, що в час великого князя Любарта Україна-Русь орієнтувалась і на Золоту Орду, хан якої Узбек визнав князя Любарта єдиним спадкоємним володарем України-Русі[1,с.20-22].

За обставин ретельного вивчення проблеми ми можемо наголосити, що до унії 1386 року Українська держава під час правління князя Любарта Гедиміновича, функціонувала як незалежна держава. Однак в подальшому, як ми бачимо, після його смерті у 1386 році, невелика за розмірами Литва небажала державного зміцнення України-Русі навіть під династією литовських князів, перебрала все політичне управління в Україні-Русі. Як наголошував дослідник Р.Мажейка:« В союзі з Україною-Руссю литовці почували себе сильними і впевненими в правоті свої справи. Три князі сини Гедиміна: Ольгерд, Кейстут, і особливо Любарт законний володар України-Русі не звертали уваги навіть на звернення Папи Григорія XI від 23 жовтня 1373 року в якому

наголошувалось про їх обов'язок про хрещення Литви і України-Русі по католицькому обряду»[14,р.63-84].

Завершуючи огляд подій в Україні-Русі в XIV століття до 1386 року зауважимо, що це останній період середньовічної історії України характеризується процасами відновлення українською елітою незалежності Української середньовічної держави. Зауважимо, що власне в цей час ми бачимо українську еліту роздвоєною, де одна частина намагається інтерватися в Центральну Європу, католицький світ, виразником якої був король Русі Юрій II, а друга намагається зберегти традиції греко-православного світу виразником якої є православний володар України-Русі, князь Любарт-Дмитро.

Безсумнівно, що два напрямки України-Русі в XIV столітті характеризують нову форму української державності, яка потребує подальшого дослідження. Проблема політичної історії України в XIV столітті ще мало вивчена, тому шлях до її з'ясування покладено в даній праці...[2, с.255-258; с.21-25].

Список джерел та використаної літератури:

1. Грушевський М. Історія України-Русі. - К., 1907. - Т. IV.
2. Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV ст. у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385рр.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV ст. у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385рр.). Мандрівець. - Тернопіль, 2003. - №2.
3. Подное Собрание Русских Летописей (ПСРЛ). - СПб., 1907. - Т. 17.
4. Филевич Н. Борьба Польши и Литвы за галицко-владимирское наследие. - СПб., 1890.
5. Ючас М.А. Галицко-Волынская Русь и проблема христианизации Литвы во второй половине XIV вв. // В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе. К 80-ти летию В.Т. Пашуто. - М., 1999.
6. Abraham Wt. Polska a chrześcijaństwo // Polska i Litwa w dziejach R. Mazeika. The Relations of Grand Prince Algirdas with Eastern and Western Christians // La cristianizzazione Della Lituania. - Vaticano, 1987.
7. Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. - Romae, 1860, T. I.
8. Dlugosz J. Annalres Cronicae incliti Regni Poloniae. - Warszawa, 1976. - T. IX.
9. Ibid. - S. 282.
10. Karwazinska J. Sasieźstwo kuiawsko-krzyżackie, 1235-1343 // Rozprawy historyczne Towarzystwa naukowego Warszawskiego. - Warszawa, 1927-1929. - T. VII. - Zesz. - 1s. 41.
11. Koeppen H. Preussisches Urkundebuch. - Marburg, 1958. - Bd. 3. - Lief (1342-1345). - № 567.
12. Conrad K. Litauen, der Deutsche Orden und Karl IV. (1352-1360). // Zeitschrift für Ostforschung. - Ostforschung, 1972. - Bd. 1.
- Ilinskis Z. Lietuvos krikšto problema. - Boston, 1966. - № 6.
13. LUB. - Riga, 1873. - Bd. VI.
14. Mazeika R. The Relations of Grand Prince Algirdas with Eastern and Western Christians // La cristianizzazione Della Lituania. - Vaticano, 1987.
15. Pasuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. - Vilnius, 1971.
16. Scriptores rerum Prussicarum. - Leipzig, 1866. - T. III.
- Hansisches Urkundenbuch. - T. III.
- H. Paszniewicz. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego. - Warszawa. 1925, s. 118.
17. Scriptores rerum Prussicarum, - Leipzig, 1866. - T. III.
18. Theiner A. Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. - Romae, 1860, T. I.
19. Chodynicki K. Próby zaprowadzenia chrześcijaństwa na Litwie przed r. 1386 // Przegląd Historyczny. Vilnius, 1914. - T. 18. - Z. 3.

Литовсько-Руська держава, Тевтонський Орден, Польща. Історичні та культурні взаємовідносини в Центрально- Східній - Європі в XV столітті

В сучаній історичній науці значне місце займає проблема війни Тевтонського Ордену з Польським королівством та Великим Литовським князівством[2,с.94-96].

Це питання зацікавило дослідників тому, що з часу появи в XIII столітті у Європі рицарі зуміли об'єднатися в одну корпорацію і тому ж таки XIII столітті перерости у могутню державу, Тевтонський Орден, яка відігравала велику політичну і релігійну роль в Центрально-Східній та Північній Європі[4,с.206-210].

В кінці XIII-XIV століть тевтонський Орден вже могутня політична та релігійна сила, з якою рахується вся Європа[3,с.272-276, с.283-285].

На XV століття політика Тевтонського Ордену стає настільки агресивна, що він починає загрожувати як Польському королівству, так і Литовському великому князівству . Його політичну лінію підтримують також лівонські рицарі. Як бачимо з джерел в цей час Тевтонський Орден захоплює північні землі Польського королівства, захоплює частину литовських земель, утверджується повністю в Пруссії. По завоюваннях Ордену можна проглянути його подальшу агресію на схід. Однак військовим планам Тевтонського Ордена заважала Польща і велике Литовське князівство, які самі бажали проводити експансії в землі слов'янського сходу зокрема на землі королівства Русі та Північно-Східну-Русь. Політичні кола Тевтонського Ордену розуміли, що слід зараз розпочати здійснення своїх планів, оскільки бачили, що ослаблена внутрішніми феодалними усобицями Польща і Литовське князівство можуть стати легкою здобиччю для Тевтонського Ордену і всі їх східні володіння внаслідок перемоги над ними зразу ж будуть належати Ордену. Така перемога над Польщею та Литвою перетворювала Тевтонський Орден в найбільшу в Центрально-Східній Європі державу, яка могла вже впливати як на Північно-Східну Русь так і на Азію[3]. До такого висновку ми

приходимо після аналізу джерел з архівів: Польщі, Литви, Австрії, Німеччини[1,с.14].

Попробуємо з'ясувати історичну і політичну доктрину Тевтонського Ордену. Раніше цим питанням займався польський вчений К. Горський[7,с.63-75; с.53-64].

Наступні польські вчені М.Біскуп та Г.Лабуда вважають, що Тевтонський Орден настільки загрожував Польщі на початку XV століття, що здавалось ще через чверть століття він поступово заволодіє не тільки всім польським помор'ям, але й всіми литовськими землями які прилягали до Русі. Всі ці землі йому були потрібні як плацдарм для військових походів на схід[6,с.24-35].

Однак всі ці вчені, на нашу думку, перебільшували могутність Тевтонського Ордену, його війсьову організацію і хоча суперництво Польщі з Литвою, більш політичне ніж військове дійсно має місце в першій десятилітті XV століття, однак скоріше всього ці суперечності були більш формальними ніж вони зображені в джерелах і висновках науковців[1,с.14].

Однак з'ясуємо ці стосунки, щоб внести історичну ясність. Як бачимо з свідчень джерел, особливу роль в нагнітанні конфлікту відіграло Литовське князівство, яке суперничало з Польщею на сході, тобто воювало з Польщею за Українську спадщину. За таких обставин Литва бажала ослаблення Польщі і тому великий литовський князь Гедимін не підтримав Польщу у війні з Тевтонським Орденем. Власне через таку позицію, де Польща була одночасно у військовому конфлікті з Тевтонським Орденем та Литовським князівством пройшло ослаблення Польщі, яка змушена була відмовитися на користь Тевтонського Ордену в 1343 році Гданського Помор'я. Розуміючи, що самою вести війну з Тевтонським Орденем Польща не зможе, вона у другій половині XIV століття почала розробляти концепцію взаємовигідної унії з Литовським князівством. І у 1386 році основні положення цієї унії були оприлюднені в Європі. Ця унія в своїй основі повинна була бути спрямована для боротьби з Тевтонським Орденем, який проводив в Прикордонних землях Польщі та Литви наступальну політику. Згідно аналізу джерел, можна вважати, що поляки і литовці розуміли уже в 1386 році, що

несе їм «озброєна християнська місія Тевтонського Ордену»[5,с.485-490; с.304-315].

За планами Тевтонського Ордену, Литва повинна була бути завойована і “християнізована” повністю. Як засвідчують джерела, це було безкомпромісними і остаточними планом Тевтонського Ордену. В своїх планах Орден був не самотній, він мав своїх односторонців серед широкого кола західного лицарства. Тевтонський Орден в його планах підтримували австрійські Габсбурги, вороги Польщі, Люксембурги Чехії і Угорщина. За їх підтримкою, Тевтонський Орден, виклопотав виключне право на проведення християнізації Балтики відкидаючи повністю там польську присутність, вважаючи її недостатньо ефективною. Тактика Ордену цього часу була дуже продуманою, що дало можливість внести розлад в політичні відносини Польщі та Литви. Тевтонський Орден в цей час підтримував князя Вітовта до досягнення ним повної незалежності від Польщі. За таких обставин Орден в цей час оволодіває Жемайтією і проводить об'єднання пруських і лівонських лицарів. Таке об'єднання дало можливість утвердитись на всьому побережжі Балтики. В цьому ж 1398 році Тевтонський Орден підчинив шведський острів Готланд. В 1402 році Орден викупив у Сігізмунда Люксембургського «Нову Марку» і опоясав Польщу з північно-західної сторони. В цей же час, внаслідок закладу суто польської «Добжинської землі» неможливості її вчасно викупити, вона перейшла до Тевтонського Ордену. Одночасно Тевтонський Орден укріпив свої позиції в Лівонії і почав готуватися до експансії проти Великого Новгороду[5,с.485-490; с.304-315].

Таке зміцнення Ордену сильно налякало як Литву та і Польщу, оскільки за таких обставин Польщі Литва ставали уразливими щодо раптового нападу Ордену, оскільки території Тевтонського Ордену обручем охоплювали з північного сходу і з заходу територію Польщі та Литви. Над усією Східноб Європою нависла небезпека. Втрата незалежності Польщею та Ливою означало довготривалу гегемонію Тевтонського Ордену на цих землях. Протистояння між Орденем і Польщею, особливо посилювалось на початку XIV століття, коли у 1407 році влада в Тевтонському Ордені перейшла до енергійного і рішучого великого магістрів

Ульріха фон Юнінгена, який важав, що треба рухатися на схід, і шляхом військових кампаній, насильно утверджувати серед народів Східної Європи, католицизм. Для здійснення наступальної політики, Тевтонський Орден, мав могутні збройні сили. Як засвідчує аналіз джерел і археологічних досліджень, для здійснення своїх планів у повсякденному розпорядженні в Ордену було близько 16 тисяч рицарської кінноти, 5 тисяч добреозброєної піхоти, 3 тисяч озброєних кнехтів. Загальна численість військ Тевтонського Ордену досягала 25 тисяч добреозброєних воїнів. Тільки одних членів -визначних рицарів, що очолювали війська «хоругви» було 1000 чоловік. Окрім цієї армії в Ордені були світські рицарі, міські рицарі, сільські рицарі й наймані рицарі. Таких постійно найманих рицарів, що служили Ордену за плату було від 3700 до 4000 тисяч. Ці рицарі приходили на службу із країн Західної Європи. Військове озброєння Тевтонського Ордену було схоже на західно-європейські стандарти з місцевими пруськими особливостями (шоломи, щити). Тевтонська армія мала на своєму озброєнні велику кількість арбалетів, а також артилерію. Хрестоносці мали великий досвід воєнних битв в Європі, Азії, на Балтиці. Моральний дух цієї армії був дуже високий. Ідеологія Орденської держави, яка виконувала християнську місію на протязі всього існування Тевтонського Ордену, була дуже висока в Пруссії, що робило лояльним до його політики більшу частину його населення. Як правило очолював армію Тевтонського Ордену - великий магістр якого вибирали із числа найавторитетніших рицарів-сановників Орденської держави. Це понен був бути прекрасний воїн, хоробрий полководець, розумний політик, впевнений у правоті своєї справи та планів, згідно яких - приборкання та хрещення язичників повинно проходити виключно, опираючись на військову силу[12,s.160-161].

Польща і особливо Литва мали в цей час набагато слабші військові сили, які склалися з польсько-української шляхти і особливої дружини литовського князя, ополчень міст. Що стосується політико-релігійної системи, то ці держави мали у своєму складі християн католицького і візантійського обряду і вважали, що на даному етапі потрібне спіснування конфесій, за для миру в суспільстві. Що

стосується язичників, які теж ще мали своє місце, в цих державах, то їх на думку польських і литовських володарів, потрібно обертати в християнство без насилля. Тактика і методи християнізації народів на сході, однак, не були причиною протистояння Тевтонського Ордену з Польщею та Литвою. Велика економічна, політична і військова могутність Тевтонського Ордену, його все більше бажання відігравати ключову роль в політичному та релігійному житті народів Центрально-Східної Європи, ось основне бажання Ордену. Як бачимо із діяльності Ордену, він на захоплених територіях проводив жорстоке утвердження католицьких догматів, що в 1409 р. визвало повстання Жимайтії. Повсталі звернулися до короля в великого князя литовського і побажали стати польськими підданими[1,с.16].

Ніякі мирні переговори це питання не вирішили, тому Польща і далі підтримували повсталих в Жимайте. Із-за підтримки Жимайте польським королем і виникла війна. Великий магістр Тевтонського Ордену Ульріх фон Юнінген використав цю підтримку Польщею Жимайте, як факт агресії проти Орденської держави і оголосивши війну, напав на Польщу, яка не була готова до війни. Рицарі зайняли Добжинську землю-північну Куявію. Польща не змогла дати відсіч і наслідком цього стало принизливе для Польщі перемир'я 24 липня 1410 року, яке відбулося за посередництвом чеського короля Вацлава Люксембургського[5,с.485-490; с.304-315].

За умовою перемир'я, Польща зобов'язувалася не допомагати «невіним в Литві». Слід зауважити, що Польща дійсно відмовилась від Литви, однак бачучи агресивність Тевтонського Ордену, зазіхання останнього на ключові землі Польщі, знову почала шукати союзу з Литвою, розуміючи, що всі спірні питання з Тевтонським Орденем треба буде вирішувати на полі бою[10,с.19-28].

Мине будемо змальовувати в даному дослідженні історичну роль польського, литовського, українського та білоруського народів в Грюнвальдській битві, вона вже з'ясована в працях польських і німецьких істориків[13,с.12-32; с.24-43].

Однак можна наголосити, що Грюнвальдська битва сильно підірвала могутність Тевтонського Ордену, і хоча новий великий магістр, що до цього часу був командором Мальборку, Генріх фон Плауен зумів заключити в 1411 році вигідний мир в Торуні, згідно якого ні Польща ні Литва суттєво не потіснили позицій Тевтонського Ордену в Центрально-Східній та Північній Європі, однак договір характеризував ослаблення нерушимих до цього часу позицій Ордену на Балтиці і стверджував припинення агресії рицарів на польські та литовські землі[14,s.14-27].

Як бачимо, по сукупності джерел та висновків вчених, що Тевтонський Орден «миром в Торуні» не зробив ніяких політичних висновків з ситуації що склалася після Грюнвальдської битви. Його капітул, і зокрема новий магістр Генріх фон Плауен, вважав Грюнвальдську битву, тимчасовою поразкою, яка повинна бути виправлена новою більш рішучою і добре підготовленою військовою битвою. На з'їзді всіх рицарів було вирішено не виконувати умов Торунського договору, особливо було наголошено, щоб Орден не припиняти агресії на «язичницьку» Литву[11, s.11-18].

Однак подальші програні битви Тевтонським Орденем від Польського королівства і Литовського великого князівства в 1422 році, заставили рицарів, внаслідок нового ганебного для них договору, відмовитись від Жимайтії і територій на Немані[9,s.45-49].

Однак Тевтонський Орден не змирився з цим і в 1453 році знову намагався повернути втрачені області, однак битва в 1454 році Тевтонським Орденем була програна і йому прийшлося відмовитись від частини вже суто пруських земель. Дане становище Тевтонський Орден теж намагався виправити війною проти Польщі і Литви, одна і в 1466 році протистояння закінчилось не в користь Тевтонського Ордену і йому прийшлося відмовитись на користь Польського королівства від всіх ретиторій на Віслі[11,s.19-28].

Однак за цією останньою відмовою в подальшому наслідувало підпорядкування Тевтонського Ордену Польському королівству, тобто в 1466 році Орден став васалом [8,s.23-46].

Однак в цей же рік Тевтонський Орден намагався знову, за допомогою певної частини рицарів з Західної Європи, відновити незалежність військовим хляхом, за що лишився останнього свого напів-державного статусу. Його ліквідували переможці і всі його землі було включено до складу Польського королівства[1,с.21-22].

У висновок нашого дослідження зауважимо, що Тевтонський Орден з XIII по XV століття вів активні політичні взаємовідносини в тому числі, окрім Польщі та Литви, із Українською державою, що потребує подальшого дослідження [4,с.206-210; 5,с.485-490; с.304-315].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Бискуп М. Великая война Польши и Литвы с Тевтонским Орденом (1049-1411) в свете новейших исследований. Вопросы Истории. - М., 1991. - №12.
- 2.Ідзьо В.С. Галичина і Річ Посполита в XIV-XVI століттях - два народи у процесі формування однієї держави. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - Москва,1997. - Т.І. - №3.
- 3.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ,1999.
- 4.Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Українського Університету. - М.2001. - Т.І.
5. Ідзьо В. Тевтонський Орден, Польща, Литовсько-Руська держава. Політичні взаємовідносини в Центрально-Східній Європі в XV столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т.IV.
- Віктор Ідзьо. Литовсько-Руська держава, Тевтонський Орден, Польща. Історичні та культурні взаємовідносини в Центрально-Східній - Європі в XV столітті. І книзі: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга - Прес», 2007.- 317 с.
- 6.Biskup M., Labuda G. Dzieje Zakonu Krzyzackiego w Prusach. - Gdansk,1986.
- 7.Gorski K. Panstwo krzyzacki w Prusach. - Gdansk-Bydgoszez,1946.
Gorski K. Lakon Krzyzacki a powstanie panstwa pruskiego. - Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk,1977.
- 8.Gorski K. Panstwo krzyzacki w Prusach. - Gdansk-Bydgoszez,1946.
- 9.Gorski K. Lakon Krzyzacki a powstanie panstwa pruskiego. - Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1977.
- 10.Ekdahl S. Die «Banderia Prutenorum» des Jom Dlugosz. In: Eine Gnelle zur Schhacht bei Tannenberg 1410. - Cottingen,1976.
- 11.Ekdahl S. Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg.- Zeitschrift fur Ostforschushung, 1963. - T.12.
- 12.Kuczynski M. Op. cit.Warszawa.1960, s.160.
13. Kuczynski M.Welka wojna z Zakonem Krzyzackim w latach 1409-1411.Wyd.5. - Warszawa, 1987.
- S.Ekdahl. Die «Banderia Prutenorum» des Jom Dlugosz.In: Eine Gnelle zur Schhacht bei Tannenberg 1410 . - Cottingen, 1976.
14. Kuczynski M. Welka wojna z Zakonem Krzyzackim w latach 1409-1411. - Warszawa,1987. Wyd. 5.

Спадкоємці Української держави короля Данила, князі Острозькі - їх історична та культурна діяльність в Речі Посполитій в XIV-XVII століттях

Славні представники роду короля Данила Романовича[9,с.3-62], князі Острозькі на протязі XIV - поч. XVII століть, відігравали визначну роль в історії України-Русі, яка внаслідок втрати законних володарів по прямій лінії Льва та Андрія в XIV столітті входила в XV столітті до складу Великого князівства Литовського, а опісля Речі Посполитої Польської [8,с.3-42; с.3-54].

На початку XVI ст. рід Острозьких займав в Україні-Русі панівне становище, як по багатству так і по політичному та духовному становищу. Острозькі володіли великими землями на Волині та Київщині і частково в Галичині. Вся реальна повнота влади в основних ключових землях стародавньої України-Русі повинна була спонукати Острозьких до відновлення незалежності своєї батьківщини, однак, як ми бачимо з ходу історичних подій Острозькі боролися тільки за культурно-національну автономію в рамках Речі Посполитої. Однак вся їхня діяльність, як і поставлені нами питання, викликають особливий інтерес до економічної, політичної та релігійно-культурної діяльності[7,с.39-43; с.304-316].

Особливо ретельно слід розглянути діяльність представників цього роду після останніх володарів України-Русі короля Андрія I та князя Льва[8,с.3-42; с.3-54].

Як відомо князі Острозькі з XIV по XVII століття визнавали себе як далекі родичі вищеназваних володарів і не особливо займалися політичною діяльністю в основному концентруючи свої зусилля на економічно-господарській діяльності, про що буде сказано вище.

Найбільшу увагу при вивченні діяльності роду Острозьких привертає увагу особа князя Костянтина-Василя Острозького (1526/27-1608), яка по праву є найталановитішою особистістю свого часу: політиком, громадським, науковим та релігійним діячем в Україні-Русі в XVI - на поч. XVII століття[7,с.39-43; с.304-316].

Як засвідчують джерела, князь Костянтин-Василь Острозький приймав участь практично в усіх визначних подіях свого часу і в першу, чергу слід відмітити його визначна роль визначається в підготовці і проведенні Брестської унії[7,с.39-43; с.304-316].

Князь Острозький, як ми бачимо в XVII ст. пішов шляхом свого неменш енергійного предка XIII ст., короля Данила, який в 1253 році вперше з'єднав Руську церкву з Римською унією. Ця подія, очевидно ще була пам'ятна і в XVII столітті, оскільки спричинала її відновлення за безпосередньою участю К.Острозького[6,с.264-267].

Власне такий крок князя-захисника національних та культурно-релігійних інтересів українського народу, зупинив повне його ополячення. Своїм своїми кроками князь К. Острозький, як захисник і покровитель науки і православної церкви, зробив все для підняття морального, культурного і наукового рівня українського народу. Власне таким його прослідковували українські вчені XIX ст., зокрема П.Куліш. На його думку, князь Костянтин Острозький, який правив Україною-Руусю незалежно від Польщі, нагодивши з нею феодальні відносини в останній чверті XVI століття так, що український народ мав право вільно розвивати свою культуру, релігію[10,с.265-268].

В зв'язку з тим значенням, яке князь Костянтин Острозький відігравав в історії України-Русі в XVI-XVII ст., нам слід розглянути в першу чергу ранній етап його діяльності, а власне почати сторожко епопею політичного сходження Костянтина Острозького з початку 80-х років XVI ст. Власне в цей же час пройшов процес утвердження князя, як політичного лідера в Україні-Русі. Власне в цей час він відкрито переходить в опозицію до влади Речі Посполитої. Власне в цей час він уособлює владу, політичну і передусім економічну від Києва до Галичини. В цей же час проходить його входження в роль духовного лідера, який в обороні православ'я, на пряму з'єднує його в обхід релігійної структури Речі Посполитої з Римською церквою. Така позиція князя К.Острозького показує його, як політика типу короля Данила[2,с.24-35].

Таке визначне становище К.Острозького було дане йому по праву, який його рід, як важали джерела XVI-XVII століть, займав в Україні-Русі з X по XVII століття[17,s.14-15].

Як бачимо із джерел, рід князів Острозьких був найбільш близьким по династичному успадкуванню серед інших волинських князівських родів щодо генеологічної лінії «Світлого короля Русі Данила Романовича Галицького». Його виводять від династичного шлюбу спадкоємців короля Данила та великого литовського князя Гедиміна[5,c.32-33].

Що стосується генеології роду князів Острозьких, то цим питанням в XIX столітті займався М.А.Максимович, який вважав, що рід князів Острозьких походить від турово-пінських Рюриковичів[11,c.4-6].

Однак більш ретельні дослідження джерел XV-XVI століть виявили, що князі Острозькі походять від сина короля Данила, Австрійського герцога Романа[1,c.102-108].

Російський дослідник стародавніх генеологій вважав, що Роман одружений на литовсько-руській княжні залишив наслідників, яким по його смерті були відведені волості на Волині, в їх числі Острог[4,c.134-144].

В другій своїй роботі дослідник наголошує, що хоча князі Острозькі і були від Данилового сина Романа, однак ні в XIII ні в XIV століттях, коли були короновані прямі нащадки Данила аж до Юрія II не могли претендувати на першість і Південно-Західній Русі.Тільки коли прямі наслідники короля Данила, що володіли Руссю в XV столітті припинили своє існування, князі Острозькі змогли по праву наслідувати право свого далекого предка короля Данила[5,c.48-49].

Близький до цих висновків був польський вчений XIX століття Ян Вольфф, який вважав, що князі острозькі походять від Данила Романовича і від турово-пінських Із'яславовичів[15,s.125-136]. В останніх дослідженнях сучасні дослідники у слід за Яном Вольффом теж приходять до висновку, що князі острозькі походять від роду короля Данила Романовича і від турово-пінських Із'яславовичів[9,c.4-62].

На нашу думку найвірніша у цьому питанні, і ми підтримуємо цю гіпотезу у нашій статті, точка зору польського вченого Т.Кемпи, який вірно зв'язує рід князів

Острозьких виключно з родом короля Данила Галицького. На його думку, тільки таке спадкове право дало можливість Костянтину Острозькому продовжити діяльність по відновленню національних та культурних надбань України-Русі[18,s.14-15].

Характерно, що перша згадка про князів Острозьких ми знаходимо в праці Я.Красинського «Польша», яка була видана в 1574 році в Болоньї. Ця книга в першу чергу розрахована на європейського читача. У ній коротко розповідається про королівство Руське, його минулих володарів, короля Данила Романовича Галицького, та його наступників. Автор наголошує, що сьгоднішнім правлячим представником цього роду в Руському королівстві є князь Костянтин-Василь Острозький. Згідно свідчень Я. Красинського «людина гідна великої поваги та шанування. Він досвідчений у військовій справі, як і всі його попередники. Він виводить свій рід від старих київських князів, які раніше панували в усій Русі»[20,s.112].

Сучасник князя К.Острозького П.Скарга в 1577 році так писав про нього:«князь Острозький є першим в Грецькому законі з родом своїх великих предків і славою своєю і великим багатством від Бога обдарований»[23, стб. 230].

Першим, хто уже конкретніше подає свідчення про походження роду князів Острозьких це Б.Папрацький, який у своїй праці опублікованій в 1578 році поміщує пояснення гербів Острозьких. Він виводить родовід Острозьких, хоч незавжди переконливо, від Рюрика до суто Острозьких князів. Б.Папроцький вперше назвав першого Острозького князя, волинського князя Давида Ігоревича, який в подальшому зайняв місце в родоводі князів Острозьких. По Б.Папрацькому, у Давида Ігоревича, одруженого на сестрі Володаря Перемишльського, за осліплення Василька Тербовлянського, було відібрано князями Русі Руське (Волинське) князівство, а дано йому: Острог, Любин, Дрогобуж, Чайториск, Пожеско, в Вітичах на Сеймику [21,s.206-208].

По Б.Папрацькому подальша генеологічна лінія Давида Ігоревича приводить до князя Мстислава Даниловича, ставив під сумнів дослідник Т.Кемпа[19,s.14-15].

Більш серйозніше до з'ясування генеалогії князів Острозьких підійшов у своїй «Хроніці» Мартін Кромер. Ця праця опирається на свідчення Яна Длугоша, який виводив Острозьких від правлячої династії королівства Русі. Автор, опираючись на ці свідчення, використовуючи по з'ясування цього питання не тільки легендарні свідчення, алей документальні джерела. За таких обставин М.Кромер висунув більш вірогіднішу генеологію князів Острозьких. По Кромеру, рід князів Острозьких походить від Василька Ролмановича. Власне Васильковичі, щоправда які, автор не уточнює, і породили першого Острозького[5,с.32-38].

Однак більш конкретніше до з'ясування цього питання підійшов польський дослідник М.Стрийковський, який теж прийшов до висновку, що Острозькі з династії Володимира Мономаха, де мономаховичі володіли Україною-Руссю з XII по XIV століття. Цю проблему М.Стрийковський з'ясував уже в першій своїй хроніці, яку він присвятив Історії Великого князівства Литовського[24,с.145-153].

У другій своїй хроніці, яка вийшла в Кінігсберзі в 1582 році, походження роду князів Острозьких М.Стрийковський виводить із династії мономаховичів. Перший мономахович, на його думку, який володів Острогом був Давид Ігорович. Він отримав місто за рішенням Витичівського з'їзду.

Однак в подальшому в наступному розділі М.Стрийковський виправляє своє твердження і вважає, що засновником роду князів Острозьких був «монарх і цар всієї Русі Данило Галицький». У подальшому він намагається цю свою гіпотезу розвивати послідовно. Розповідаючи всюди про Данила Романовича, короля Русі, він всюди на полях супроводжує текст фразою «княжат Острозьких предок». Так він оформлює свідчення пов'язані з синами короля Данила Левом і Романом і власне від останнього виводить Острозьких.

Таким чином, аналіз свідчень «Хроніки» М.Стрийковського переконливо доказує, що походження князів Острозьких слід пов'язувати з яскравими представниками роду Володимира Мономаха, та володаря України-Русі короля Данила[25,t.I,s.179, s.228, s.249, s.286, s.303, s.249; t.II, s.159-160, s.281, s.305].

Попробуємо з'ясувати, які джерела використовував М.Стрийковський, щоб зв'язати генеологію Острозьких з родом короля Данила Галицького. Передусім це свідчення Яна Длугоша, та джерела які були в архіві Великого князівства Литовського, яке починаючи з XIII століття було тісно зв'язане з державою короля Данила[6, с.264-267; 7,с.39-43; с.304-316].

Не виключно, що він використав руські літописи X-XIII століть, зокрема Волинський короткий літопис XVI століття[14,с.35-36].

Можна також впевнено сказати, що М.Стрийковський використав також працю Б.Папрацького, оскільки спочатку він як і Б.Папрацький стверджував, князі Острозькі походять від волинського князя Давида Ігоревича[22,с.15-19; с.34-57].

Перше повідомлення про приналежність Острожських до київської династії князів вийшло з під пера Г.Д.Смотрицького в 1581 року в Острозі в Біблії[3, Л.7-7об.].

Свідченням цього запису можна можна довіряти, оскільки автор наукового редагування Біблії в 70-80 роках XVI ст. входив в число самих наближених до князя Острозького людей[3, Л.7-7об.].

Сукупність цих свідчень, особливо, найсвятішої книги того часу, Біблії, можна твердити, що рід князів Острозьких слід виводити від роду короля Данила.Отже Біблія чітко виводить рід князя Костянтина Острозького від «праотців» – «Володимира Святого і Ярослава Мудрого» і «короля Русі Данила»[12,с.3-4].

Такі ж свідчення, які підтверджують генеологію роду Острозьких від перших рюриковичів ми знаходимо в листі І.Потія написаному князю К.Острозькому 3 червня 1598 році[3, Л.7-7об.].

Таким чином із свідчень джерел XVI століття ми бачимо, щорід князя Костянтина Острозького походить із стародавньої династії володаря України-Русі, короля Данила. Характерно, що ці свідчення з архіву Острозьких почали розроблятися на фоні початку реалізації Берестейської унії, коли князь К.Острозький очолював велике князівство Литовське і був першим сенатором «руських земель» королівства. Однак на фоні своєї могутності князь

К.Остроозький починає створювати власну «руську політичну систему» і це зауважили його сучасники. Власне вона Руська політична система потребувала володаря з законними спадковими правами на Руське королівство. Тому вчені, які перебували при князю використовуючи архів Остроозьких, дали для політичної діяльності К.Остроозького його спадкове право на політичне управління Україною-Руссю, виводячи його генеологію від Володимира Святого[13,стб.299].

Ситуація, як бачимо в релігійному питанні була критична і К.Остроозький вирішив напрому в обхід польської релігійної організації вийти на компроміс з Римською церквою, як колись це зробив король Данило. Одже першість політичну він намагався співвіднести з релігійною, власне тому, науковці в його архіві шукали свідчення походження його роду від короля-уніата. Як бачимо це ж твердили і польські джерела. Унію, яку фактично в 1596 році здійснив К.Остроозький ставила його нарівень з його предком королем Данилом. Тому його походження з роду Данила ніким не оспорювались і якщо б Річ Посполита в подальшому ставала конфедеративною державою, а К.Остроозький би активно підтримував розбудову унії, то ми очевидно, по його претензії на абсолютну політичну владу в Україні-Русі, мали б в особах роду Остроозьких в XVII столітті нового уніата-короля...[3, Л.7-7об.].

Із проаналізованих джерел, ми бачимо, що і сам князь К.Остроозький в тій чи іншій мірі йшов до цієї мети. Як бачимо, що злучення земель України-Русі князь К.Остроозький проводив рішуче, не оглядаючись на польський уряд. Будучи наймогутнішим і найбагатшим сановником він прагнув утвердження свого панування в усій Україні-Русі. Характерно, що оцінка діяльності К.Остроозького, як політичного і культурно-релігійного діяча була дана зразу по його смерті. Так А.Гваньїні в виданій в Кракові книзі «Хроніка землі Руської» в 1611 році наголошував: «Князь Константин Остроозький, який виводиться від роду короля Русі Данила Галицького, зробив все в своєму житті, щоби повторити діяльність свого великого предка. Він скріпив Руське князівство, церкву, науку і культуру в одних руках. Він, як і його далекий предок король Данило зчинив у 1596 році

церковну унію Руської церкви з Римською...»[16,s.28-35; s.56-78].

В цей же час ми бачимо, що всі польські джерела, починаючи з Яна Длугоша виводять родовід князів Острозьких від великого князя Володимира Мономаха і царявсієї Русі Данила Галицького. Приналежність князя Острозького до законно коронованого і зчинившого унію з Римською церквою в XIII ст. великого князя України-Русі Данила Романовича, давало князям Острозьким політико-ідеологічну основу і духовне лідерство не тільки в питанні унії 1596 року, але й реале право на відновлення королівства Русі. Власне унія прокладала шлях до такої незалежності, однак передчасна смерть князя К.Острозького в 1608 році, як і не послідовність самого князя у цьому питанні недала можливості здійснитися цим планам.

Для остаточного і повного з'ясування цього питання нам важливо, знати, як оцінював діяльність князя в цьому напрямку його сучасник і соратник Г.Д.Смотрицький. В своїй праці він не тільки підкреслював родинність князів Острозьких з великими князями київськими Володимиром Святим і Ярославом Мудрим, але й наголосив, що «Костянтин же єдину соборну церкву створив, що сам Бог вибрав князя для цієї діяльності, приготував йому місце для вибраних»[3, Л.7-7об.].

Таким чином, діяльність роду острозьких і зокрема князя Костянтина Острозького в XVI-XVII століттях, ще ще одна спроба відновлення незалежності Української держави, що потребує подальшого дослідження...[7,c.39-43; c.304-316].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Баумгартен Н.А. Вторая галицкая династия// Известия русского генеалогического общества. - Спб.,1909. - Т.IX.
- 2.Бычкова М.Е. Русское государство и Великое княжество Литовское с конца XV века до 1669 г. Опыт сравнительно-исторического изучения политического строя. - М.,1996.
- 3.Біблія сиреч книги Ветхаго и Нового Завета по языку словенску. - М.-Л.,1988. - Л.7-7об.
- 4.Власьев Г.А. Происхождение князей Острожских// Записки императорского генеалогического общества. - Спб.,1906. - Т.II.
- 5.Власьев Г.А.Князья Острожские и Друцкие//Известия русского генеалогического общества. - Спб.,1911. - Вып.IV.
- 6.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ «Нова зоря»,1999. - 306с.
- 7.В.С.Ідзьо. Спадкоємці Української держави короля Данила - князі Острозькі та їх діяльність в XIV-XVII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.II.
- Ідзьо Віктор. Литовсько-Руська держава, Тевтонський Орден, Польща. Історичні та культурні взаємовідносини в Центрально-Східній Європі в XV столітті. В книзі: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга - Прес», 2007. - 317 с.
- 8.Ідзьо Віктор. Король Русі Лев Данилович (1292-1301рр.). - Львів «Сполом», 2008. - 44с.
- Ідзьо Віктор.Король Русі Юрій I - в українській, європейській історії та державницькій традиції(1255-1308рр.). - Львів «Сполом», 2008. - 56с.
- 9.Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2008.-64с.
- 10.Кулиш П.А.История воссоединения Руси. - Спб.,1874. - Т.I.
- 11.Максимович М.А. Письма о князьях Острожских графине А.Д.Блудовой. - Киев,1866.
- 12.Мицько І.З. Острозька Слов'яно-греко-латинська адемія (1576-1636). - Київ,1990.
- 13.Русская Историческая библиотека. - Спб.,1903. - Т.XIX.
- 14.Соболев Л.В. Генеологическая легенда рода князей Острожских. Славяноведение. - М., 2001. - №2.
- 15.Wolff Jn. Kniazizowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. - Warszawa,1895.

- 16.Gwagnin A. Z kroniki sarmacy i Europejskiej, opisanie Polski, w. kn. Litewskiego, ziemie Ruskiej, ziemie Pruskiej, ziemie Inflanckiej, ziemie Zmudzkiej. - Kracow,1860.
- 17.Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski(ok.1524).(1525-1608), wojewoda i marszałek ziemi wołyńskiej. - Torun,1997.
- 18.Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski(ok.1524).(1525-1608), wojewoda i marszałek ziemi wołyńskiej. - Torun,1997.
- 19.Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski(ok.1524).(1525-1608), wojewoda i marszałek ziemi wołyńskiej. - Torun.1997.
- 20.Krasinski J. Polska czyli Opisanie topograficzno-polityczne Polski w wieku XVI oraz materiały do panowania Henryka Walerjusza. - Warszawa,1852.
- 21.Paprocki B. Gniazdo cnoty z kad heby rycerstwa sławnego królestwa polskiego wileńskiego księstwa litewskiego, ruskiego, pruskiego, masowieckiego, zmudzkiego, i innych państw do tego królestwa należących książąt i panów początek swój mają. - Krakow,1578.
- 22.Paprocki B. Herby rycerstwa polskiego na pięćdziesiąt ksiąg rozdzielone. - Krakow, 1858.
- 23.P.Skarga. O jedności kościoła Bożego pod jednym pasterzem//Русская историческая библиотека. - СПб.,1882. - Т.VII.
- 24.Strykowski M. O początkach wywodach, dzielnościach sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, zamojskiego i ruskiego, przedtem nigdy od żadnego ani kuszony, ani opisany, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia księgi pierwsze etc. - Warszawa,1978.
- 25.Strykowski M. Kronika polska, litewska.zmudzka i w całej Rusi. - Warszawa,1846. - Т.I.
- Strykowski M. Kronika polska, litewska.zmudzka i w całej Rusi. - Warszawa,1846. - Т.II.

Вихід Української козацької держави з політичної інфраструктури Речі Посполитої в середині XVII століття через призму європейського світобачення

Найважливішою подією в Європі в 40-50-тих роках XVII століття була боротьба українського народу з сусідами, Польським королівством та Московським царством, за відновлення Української держави. Власне в цей час у свідомості українського народу зароджується переконання, що він є такий же великий народ, як польський і рівний йому і має не менш славісну історію витоків якої сягають в епоху стародавньої України-Русі IX-XIII століть[1,с.79-80].

Таке самоусвідомлення дозволило українському народу уже в XVII столітті поставити перед європейською політичною думкою питання про неохідність визнання незалежності Української держави. Вирішити це політичне завдання і намагався гетьман України Богдан Хмельницький, який за для цього розгорнув широкомаштабну дипломатичну діяльність не тільки з країнами, що межували з Україною, але й з такими далекими країнами, як Венеція, Франція, Італія та Московське царство[4,с.74-76].

Про широкомаштабність політики Українських можновладців того часу ми дізнаємося із дипломатичних донесень венеціанських послів, дожу і сенату Венеції, а також із архіву Терло, який вів секретар Олів'єра Кромвеля в Англії[5,с.234-245].

В цей же час в контексті ведення широкомаштабних переговорів в Європі, гетьман України, Богдан Хмельницький, проводив також переговори з Московською державою. Як засвідчують джерела, дипломатичні відносини гетьмана Богдана Хмельницького з Московським царством розпочались на зорі української державності. Розуміючи необхідність її утвердження гетьман Богдан Хмельницький розпочав переговори з Москвою і попросив у царя військової допомоги. Однак московський уряд відмовив, посилаючись на «Вічний мир з Польщею». Український історик XIX століття М. Костомаров вважав, що Б.Хмельницький не бажав іти в підданство до Московської держави, що переговори з Московською державою був мудрий дипломатичний хід

гетьмана, для того щоб зштовхнути у війну і ослабити в останній двох ворогів, Польщу і Московію[6,с.354-355].

Скоро гетьман Богдан Хмельницький заключає Зборівську угоду і становище України змінюється. Українському гетьману більше не потрібне підданство Москви, яка внаслідок заключеного договору, сама побачила наростання могутності Української козацької держави, тому поспішила розпочати переговори про «приєднання України до Росії». Однак Богдан Хмельницький уже не бажав підданства, а тільки союзу з Москвою, для спільної боротьби проти поляків і власне тільки після заключення такого союзу, московський уряд почав діяти більш активно. Усі такі союзні відношення з Московським царством, дали можливість гетьману України Богдану Хмельницькому остаточно утвердити державність в Україні. Утвердивши державність, зробивши Україну незалежною державою, гетьман Богдан Хмельницький повважав, що ситуативний військовий союз з Московським царством вичерпав свої функції і розірвав з Москвою взаємовідносини, заключивши союз з Швецією, з її королем Карлом X [7,с.96-105].

В цей же час, коли зароджувалась Українська держава на хвилі українського національного руху, ми спостерігаємо в Європі низку національно-визвольних рухів в Португалії, Англії, Каталонії, Сіцилії та південній Італії, де народні маси звальюють монархічні режими і зароджують народно-республіканський лад[2,с.23-29].

Внаслідок таких подій в Європі, включаючи україно-польські взаємовідносини, італійський історик Майо Ліно Бізаччоне, книга якого «Історія громадських воєн нашого часу» вийшла в Болоньї в 1653 році, розповів всій Європі про становлення Української козацької держави. Дана праця розповідає про революцію в Англії і закінчується війною між Польщею і Україною. Зокрема війні між Польщею та Україною дана праця відводить більше ніж сотні сторінок, яку закінчує 1652 роком.Одже, як наголошував у своїй праці «Історія громадських воєн нашого часу» італійський історик Майо Ліно Бізаччоне:«на фоні великих воєн в Європі відбувається велика війна в Польщі, яка завершується відновленням незалежності України»[11,с.522-628].

Цей процес був закономірним, оскільки в період відновлення Української держави у XVII столітті змінювалася вся Європа, яка несла нові ідеї порядків на Схід і зокрема в Польщу та в Україну. За Ельби в Польщу та Україну прийшли переміни, які змінили статус народів, які входили до складу Польщі, зокрема статус України. Передові економічні відносини в країнах Центральної та Західної Європи змінили економічні відносини в Польщі, за якими послідували зміни політичні та правові, що заставило Польщу переймати економічну та політичну структуру таких тоді передових країн, як Нідерланди, Англія, Німецьких королівств та князівств[11,s.522-628].

В цей же час в Західній Європі змінилась докорінно економічна система, яка змінила і політичну систему. При такій ситуації мимо волі багатонаціональної держави, Речі Посполитої, польського короля, сейму та шляхти, змінювалась і політична структура Польщі, що дозволило Україні, як її колишній складовій, внаслідок міцних внутрішніх відносин, відновити політичну незалежність від Польського королівства[9,c.137-138].

За таких умов українські маграти пропольської орієнтації: Вешнивецькі, Черкаські не були спроможні утримати польський вплив в Україні, хоча польська державна машина намагалася затримати в Україні польські державні порядки і приборкати запорізьке козацтво, одного із складових української державності[11,s.522-628].

Польський сейм затвердив надані ще в 1590 році обширні землі України магнатам та шляхті, яка підтримана католицькою церквою несамовито експлуатувала український народ, посягнувши на його закони та стародавні права[8,c.98-99].

Однак утвердження польського варіанту державності в Україні не відбулось за умов впливу Франції, Англії, Німецьких князівств, які своїми демократичними змінами почали впливати на Польщу. Магнати і шляхта сприйняли децентралізацію Німеччини за зразок політичного і громадського життя для Польщі, що відразу позначилось на політичній структурі Польщі і в тому числі України, яка внаслідок децентралізації Європи, а згодом і Польщі, зуміла

відродити в XVI столітті автономію, а в XVII столітті повну незалежність від Речі Посполитої. З'ясуємо, які причини привели європейське, польське суспільство до децентралізації, яка дала незалежність Україні[11,s.522-628].

Джерела засвідчують, що в цей час найбільші міста Польщі: Гданськ, Краків, Познань, Львів самостійно вели торгівлю з Англією, Голландією, Німецькими містами та Венецією і не потребували втручання в свою торгово-економічну і навіть політичну діяльність влади польського короля. В цей же час українські міста Львів, Київ та інші вели окрему як зовнішньо-політичну так і економічну діяльність з Московською державою, Туреччиною, Кримським ханством, Молдавією і теж не потребували втручання влади польського короля[9,c.200-202].

В цей час економічна могутність українських земель, які в цей час торгували, як з країнами Центральної Європи так і Східної Татарським ханством, Московією, дозволила Україні окрім економічних вимог висувати польській короні і політичні вимоги, а саме відновлення державності України[11,s.522-628].

Російські джерела повідомляють, що в Україні ведеться велика підготовка до повстання. В цей час ми бачимо, що українська еліта задля визволення з під влади Польщі самостійно веде переговори з іноземними державами, зокрема Московим царством, Молдавським князівством та Туреччиною[3,c.64-65].

Подальші події в Україні згідно свідчень європейських джерел, розвивались так, що ні військова окупація України Польщею ні економічні санкції проти України не змогли зломити пориву українського суспільства до відновлення Української держави. Нависла загроза війни над Україною зі сторони Польщі, лиш укріпила в думках українських можновладців в 20-30 роках XVII століття про необхідність народно-визвольної боротьби українського народу проти Польщі[11,s.522-628]. В цей час на нашу думку велику роль у підготовці до цієї боротьби відіграла еліта української нації, запорізьке козацтво[4,c.74-76].

Наступний період боротьби по відновленню української державності припадає на період 1648-1654 роки,

коли на арену виходить такий знаменитий діяч, як гетьман Богдан Хмельницький, який очолив Україну і зумів утвердити відновлену українську державність в Європі[11,s.522-628].

В щоденнику Станіслава Освенцими, який охоплює 1643-1651 роки, Богдан Хмельницький називається головною фігурою, яка очолила війну України проти Польщі[4,c.370-371]. Даремно польський король обіцяв послаблення тиску колонізації на Україну та повну автономію, рух до відновлення державної незалежності України набув таких масштабів, що його не можна було уже зупинити. В цей же час, утвердженню української державності сприяло велике повстання проти свавілля магнатів в Великій Польщі, Мазовії, Малій Польщі, Підляшші, Галицькій Русі[10,s.35-35].

Одже утвердження України, дозволило отримати перше дипломатичне визнання. Першою країною, яка визнала незалежність України було Московське царство, другою королівство Швеція[11,s.522-628]. З першою був заключений військово-політичний союз, який ще при житті Богдана Хмельницького був розірваний, з другою був укладений союз, який проголошував довготривалий союз, який популяризував в Західній Європі незалежність України, де факто, як від Польщі, Туреччини так і від Московського царства. З метою закріплення української незалежності шведський король Карл X вторгся в Польщу, що поставило Польщу перед загрозою втрати незалежності[1,c.86-87].

Таким чином у висновок статті зауважимо, що значні політичні, економічні зрушення в Західній Європі, революції в Англії, Нідерландах, Німеччині сприяли зміні політичного та економічного улаштування в Польському королівстві. Цей рух в Західній Європі привів до внутрішніх та зовнішніх протиріч в Польському королівстві, що породило і національно-визвольну війну українського народу за своє національне та соціальне звільнення. Кінцевою метою руху в Західній Європі стало переулаштування Європи та її складової Польщі, як і відновлення Української держави на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким[4,c.74-76], яке так досконало відтворив у своїй праці «Історія громадських воєн нашого часу», що вийшла в Болоньї у 1653 році італійський історик Майо Ліно Бізаччоне[11,s.522-628].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Архангельский С.Н. Украинский вопрос и Польша в середине XVII века. Учёные записки Горьковского государственного университета. - Горький, 1957. - Вып.XLIII.
- 2.Архангельский С.И.Народно-освободительные движения в Юго-Западной Европе в период английской революции. Доклады и сообщения Института Истории Академии Наук СССР. - М., 1954. - Вып.III.
- 3.Воссоединение Украины с Россией. Документы. - М.,1953. - Т.I.
- 4.Дневник Освенцима. Киевская старина. - К.,1882, февраль.
- 4.Ідзьо В. Запорозьке козацтво, як національна еліта в Українській державі в середині XVII століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - №III
- 5.Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. - К., 1954.
- 6.Костомаров Н. Полное собрание сочинений. - М.,1909. - Т.X.
- 7.Пичета В.В. Внешняя политика России при царе Алексее Михайловиче. - М.,1912. - Т.II.
- 8.Павлищев Н.И. Польская анархия. - Спб., 1887. - Т.I.
- 9.Рутковский Я. Экономическая история Польши. - М.,1953.
- 10.Baranowski B. Powstania chlopski nac ziemiach dawej Rzeczy-Pospolitej. - Warczawa,1952.
- 11.Bisaccione. Historia delle guerre civili. - Bolonia,1653.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Україна – Польща.

Нариси з історії та культури IX-XVII століть

Видання II, 2020 р.

На обкладинці:

1.Печатка Перемишльських єпископів IX-X століть.

2.А.П.Пилиховський. Король Данило їде на поміч польському князеві Конрадові Мазовецькому. Львів, 1896р.

Подано до друку 12.05.20 р. Підписано до друку 13.05.20 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.56. Тираж 300 екз.

Видавництво “СІМІК”

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net
www.easterneurope.nethouse.ua

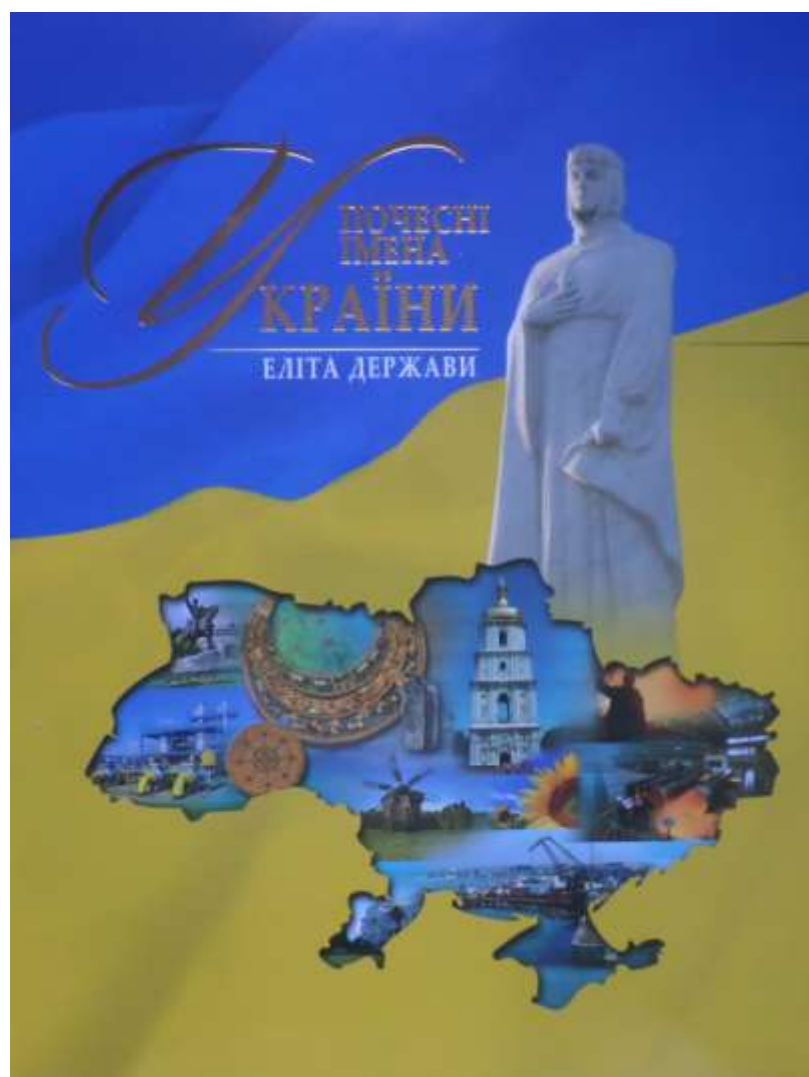
Віктор Ідзьо

Україна – Польща.

Нариси з історії та культури IX-XVII століть

ІДЗЬО

ВІКТОР СВЯТОСЛАВОВИЧ

ДИРЕКТОР-ЗАСНОВНИК ІНСТИТУТУ Східної Європи,
ВІДП. ПРЕЗИДЕНТ АКАДЕМІ НАУК «ТРИПІЛЬСЬКА
ЦИВІЛІЗАЦІЯ», АКАДЕМІК АНДЕР УКРАЇНИ,
АКАДЕМІК МІЖНАРОДНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК СВЯТОСЛАВ,
ДОКТОР ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР,
ЛАУРЕАТ ПРЕМІЇ ім. АКАДЕМІКА І. КРИП'ЯКОВИЧА
ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ ім. КРОЛІВ ДАНИЛА ТА ГИЗЛАДОВИЧА

За життєву діяльність в українській дисперсії Рівні та багатовіковий внесок у розвиток і розбудову української держави нагороджений орденом «За мужність III ступеня» та II (2012) ступенем.

Народився 25 листопада 1960 р. у м. Івано-Франківську. Закінчив історичний факультет Київського університету історичних наук, а в 1984 р. — історичний факультет Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, де розпочав наукову діяльність під керівництвом професора В. Грабовацького, який, будучи учнем І. Крип'яківця, підтримував незгаснувши академічний традиції наукової школи М. Грушевського. З 1984 до 1985 рр. служив у збройних силах й отримав знання зетематичного суспільства військ. Трудову діяльність розпочав викладачем обласного управління професійно-технічної освіти, далі працював

викладачем історії. У 1988 р. переїхав до Москви. З 1992 до 2002 рр. був помічником та викладачем історії Московського державного педагогічного університету (МДПУ), де в 1997 р. успішно захистив дисертацію й став кандидатом історичних наук. З 1997 до 2002 рр. працював проректором із науково-організаційної роботи в МДПУ. У 2002 р. захистив докторську дисертацію.

Енергійний організатор і талановитий учений невпинно опанував науково-освітню життєву українську у Росії. У 1992 р. брав участь у заснуванні Українського державного університету в Москві, у 1997 р. — Українського інституту при МДПУ, у 1999 р. став засновником та першим очільником Українського історичного клубу в Москві. Інтерес та енергію, у 1997–2010 рр. проявив себе як активний член ради ОБСЄ України в Росії. У 2000–2015 рр. — ректор Українського державного університету в Москві, видав XII том «Наукового Вісника УДУ» (2001–2015). У 1999 р. очолював головний редактор видання «Український історичний альманах у Росії». Заснував і у 1997–2010 рр. очолював редакцію «Наукового вісника Українського історичного клубу», якого видав XVI томів. У 2005 р. закінчував у Львові науковий журнал «Українознавство», який виходить і донині.

У 2001 р. заснував в Україні науково-дослідний заклад — Інститут Східної Європи (ІСЄ) при Університеті «Львівський Старожилик», перші його постійні видання — розбудова науково-освітньої та видавничої системи на основі українських інтелектуальних, історичних та культурно-християнських традицій. З 2017 р., рішенням ректора Миколи Копиці, В. С. Ідзьо затверджений професором Рязанського університету Іваном Павлом Аностою.

У фокусі Віктора Святославовича ширше коло наукових проблем, пов'язаних із визначенням української історії, українства, географії та дисперсності. Він — автор понад 800 наукових праць, у тому числі 50 монографій. Під керівництвом академіка проведено багато міжнародних наукових конференцій, де здійснюється системне вивчення дисперсії з української історії. Результати наукової діяльності Віктора Ідзьо глибоко оцінені на міжнародному державному рівні. За монографією дослідження «Українська держава в XII столітті» отримав премію ім. академіка І. Крип'яківця, за працю «Українська держава в IX–XIV століттях» — Міжнародну премію ім. Королів Данила Галицького, за монографію «Галицьке королівство 1215–2015 рр.» міжнародний зометод медіа-історії Радянського університету «Львівський Старожилик». Удостоєний орденом «Святий Христ життям з ділами мученика». «За розбудову Української держави», германія Івана Сучинця, міжнародно-коштовними знаменами генерал-армійського Українського козацтва. Нагороджений козацькими знаменами «10 років незалежності України» та «20 років незалежності України».

ЛІДЕРИ ХХІ СТОЛІТТЯ ГЕНЕРАЛЬНА ДІРЕКЦІЯ

Київ, 01166 м. Київ, пр. Соборності 17, оф. 710
тел./факс: (044) 300-18-21, 300-18-22, 300-18-99, 300-18-87
<http://www.leaders21.com>
info@leaders-21.com

№ 2407 від «2» червня 2019 р.

*Про присвоєння Почесного звання та
Нагородження Орденом «Золотий хрест
чесні і мужливі» "Лідар Вітчизни"*

*Професору
ІЛІЮ Віктору Святославовичу*

Шановний Віктор Святославович!

Генеральна дирекція Всеукраїнського науково-дослідного центру ефективного управління та Науково-експертної Ради Міжнародної програми «Лідери ХХІ століття» мають за честь запропонувати Вам на Урочистий діловий прийом та Офіційну церемонію нагородження кращих керівників та підприємств-лідерів України.

Рішенням Науково-експертної Ради Програми «Лідери ХХІ століття» Вас удостоєно Почесного звання «Лідар Вітчизни» з врученням ордена «Золотий хрест честі і мужливості» «Лідар Вітчизни» (державний реєстраційний №90101 від 10.04.08), іменного диплома, звитної збірки – оригінальний літеральний шаблон та нагрудного знака «Лідарський Державний Україно».

Нагорода фіксується в трудовій книжці (стаття 48 Трудового кодексу України).

Ви удостоєні цим відзнак та високу національну гідність, активну участь у збереженні та захисті Української держави, за віддану кровопролитну працю, що підтримує соціально-економічну та військову міцність України, за Вашу безпосередню участь в загальнодержавних процесах, за відданість своїй, ефективне управління підприємством та вагомий особистий внесок у розвиток країни.

Офіційна церемонія вручення нагороди відбудеться 25 червня 2019 року в Малу Майданському Палаці (м. Київ, вул. Грушевського, 22) під час Засідання ділової громадськості України, що прозвонить в рамках загальнодержавних заходів присвячених до Дня Конституції України. Прензурна нагородження здійснюється відповідно до найвищого церемоніального протоколу.

Генеральний розпорядник заходу «Всеукраїнський науково-дослідний центр ефективного управління» (ННДЦЕУ).

Голова
Директор ННДЦЕУ
В.В. Воронцов

